

Омбудсман України
Ombudsman of Ukraine

UNPRPD
Partnership on the Rights of Persons with Disabilities

Звіт з дослідження

ШВИДКА ОЦІНКА ДОСВІДУ ЕВАКУАЦІЇ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ 2022 РОКУ

**Швидка оцінка досвіду евакуації людей з інвалідністю в Україні внаслідок воєнних дій:
Звіт з дослідження. ПРООН в Україні. 2022.**

Звіт підготовлено: Ілона Єленєва, Павло Ждан.

Автори дякують всім національним експертам та фахівцям, які взяли участь в дослідженні, зокрема працівникам Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, а також людям із інвалідністю, які зайшли час та можливість взяти участь в опитуванні.

Дослідження проведено на замовлення Програми розвитку ООН в Україні в межах Спільної програми ПРООН, ООН Жінки, Дитячого фонду ООН, Фонду ООН в галузі народонаселення «Забезпечення ґендерно-чутливої інклюзії осіб з інвалідністю в процесі гуманітарного реагування», що фінансується Партнерством ООН з прав осіб з інвалідністю (UNPRPD).

Координаторка дослідження: Олена Іванова, Програма розвитку ООН в Україні

Будь-які думки та висновки, викладені у звіті, належать його авторам і не обов'язково збігаються з поглядами UNPRPD та агенцій ООН, які впроваджують Спільну програму «Забезпечення ґендерно-чутливої інклюзії осіб з інвалідністю в процесі гуманітарного реагування».

Зміст

Абревіатури та скорочення	4
Ключові терміни	5
Вступ	10
Розділ 1. Методологія проведення дослідження	12
Розділ 2. Огляд ключових засад щодо евакуації людей з інвалідністю в межах міжнародних програм гуманітарного реагування та законодавства України	18
2.1. Евакуація людей з інвалідністю в межах міжнародних програм гуманітарного реагування	18
2.2. Аналіз українського законодавства щодо евакуації людей з інвалідністю	22
Блок 1: Система евакуації людей з інвалідністю в Україні та їх облік	22
Блок 2: Організація підтримки для людей з інвалідністю в процесі евакуації	40
Блок 3: Інформування людей з інвалідністю	45
Блок 4: Шляхи евакуації/транспортування	51
Блок 5: Доступність притулків/місць розміщення після евакуації	60
Розділ 3. Результати опитування людей з інвалідністю, які евакуювалися самостійно або з їх законними представниками	69
Висновки та рекомендації	80
Висновки	80
Рекомендації	85
Додатки	92
Додаток 1. Перелік нормативно-правових актів, якими регулюється питання евакуації людей з інвалідністю в Україні та які були вивчені під час аналізу	92
Додаток 2. Перелік головних інформаторів дослідження	95
Додаток 3. Список проаналізованих джерел	97

Абревіатури та скорочення

ВПО	Внутрішньо переміщені особи
ВРУ	Верховна Рада України
ДСНС	Державна служба надзвичайних ситуацій
КПОІ	Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю
Мінрегіон	Міністерство розвитку громад та територій України
Мінреінтеграції	Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України
Мінсоцполітики	Міністерство соціальної політики України
МВС	Міністерство внутрішніх справ України
Нацсоцслужба	Національна соціальна сервісна служба України
НУО	Неурядова організація
ОВА	обласна воєнна адміністрація
ООН	Організація Об'єднаних Націй
ПРООН	Програма розвитку ООН
УКГС ООН	Управління ООН з координації гуманітарних справ

Ключові терміни

Бар'єри — фактори в середовищі людини, які перешкоджають її участі людини в житті суспільства. Такі фактори є перепорою до інтеграції людей з інвалідністю в суспільство та інклюзію в нього. Бар'єри можуть бути сприйняттеві, екологічні або інституційні¹.

Внутрішньо переміщена особа — є громадянин/-ка України, іноземець/-ка або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру².

Дискримінація за ознакою інвалідності — будь-яке розрізнення, виключення чи обмеження з причини інвалідності, метою або результатом якого є погіршення або зведення визнання, реалізації або здійснення нарівні з іншими всіх прав людини та основоположних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, цивільній чи будь-якій іншій сфері. Вона включає всі форми дискримінації, у тому числі відмову в розумному пристосуванні³. Дискримінація за ознакою інвалідності може бути спрямована на осіб, які мають та мали порушення в минулому, які мають схильність до розвитку порушення в майбутньому, які ймовірно мають порушення, а також на осіб, що пов'язані з особами з інвалідністю. Це називають **дискримінацією за асоціацією**.

Допоміжні засоби — спеціально виготовлені або загальнодоступні зовнішні продукти (пристрої, обладнання, інструменти, програмне забезпечення), які підтримують або покращують пересування, функціонування і незалежність, участь або загальне самопочуття особи⁴. Вони також можуть допомагати запобігати виникненню вторинних порушень і станів здоров'я.

1 Настанови щодо інклюзії осіб з інвалідністю в гуманітарній сфері. Міжвідомчий постійний комітет (МКП), 2019 рік. https://interagencystandingcommittee.org/system/files/2020-11/IASC%20Guidelines%20on%20the%20Inclusion%20of%20Persons%20with%20Disabilities%20in%20Humanitarian%20Action%2C%202019_0.pdf

2 Згідно із Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № № 1706-VII від 20 жовтня 2014 року.

3 Див. КПОІ, стаття 4.

4 WHO, Guidelines on health-related rehabilitation, c. 35.

До допоміжних засобів належать, зокрема, крісла колісні, протези, слухові апарати, візуальні засоби і спеціалізоване комп'ютерне програмне та апаратне забезпечення, які допомагають покращити мобільність, слух, зір або здатність особи спілкуватися.

Доступність — один із восьми принципів, які дозволяють тлумачити права, підтверджені КПОІ. Принцип доступності передбачає право особи з інвалідністю на «доступ нарівні з іншими до фізичного оточення, транспорту, до інформації та зв'язку, зокрема інформаційно-комунікаційних технологій і систем, а також до інших об'єктів і послуг, відкритих або таких, що надаються населенню, як у міських, так і в сільських районах»⁵. Доступність є передумовою інклюзії: за її відсутності інклюзія осіб з інвалідністю неможлива.

Евакуація — організоване виведення чи вивезення із зони надзвичайної ситуації або зони можливого ураження населення, якщо виникає загроза його життю або здоров'ю, а також матеріальних і культурних цінностей, якщо виникає загроза їх пошкодження або знищення⁶.

Екологічні бар'єри включають фізичні перешкоди в природному або створеному людиною середовищі, які «перешкоджають доступу та впливають на можливості для участі»⁷, та недоступні системи комунікації. Останні не дозволяють людям з інвалідністю отримати доступ до інформації або знань, чим обмежують їхні можливості участі в житті суспільства⁸. Відсутність послуг або проблеми з наданням послуг також є екологічними бар'єрами^{9,10}.

Інституційні бар'єри включають закони, політики, стратегії або інституційні практики, що дискримінують осіб з інвалідністю або перешкоджають їм брати участь у житті суспільства¹¹. Бар'єри можна розглядати як загрозу, якщо вони створені навмисно, або як вразливі місця, якщо вони виникають ненавмисно. В обох випадках бар'єри призводять до ексклюзії, в результаті чого особи з інвалідністю, ймовірно, зіткнуться зі ще більшими або гіршими загрозами та вразливістю порівняно з іншими особами, які теж постраждали від кризи.

5 КПОІ, стаття 9.

6 Кодекс цивільного захисту України.

7 WHO and World Bank, World Report on Disability (2011), с. 4 та 263.

8 Wapling & Downie, Beyond Charity: a Donor's Guide to Inclusion (2012), p. 21; PPUA Penca (Center for Election Access of Citizens with Disabilities), Accessible elections for persons with disabilities in five Southeast Asian countries. USAID & AGENDA (2013), с. 5, 11; WHO and World Bank, World Report on Disability (2011), с. 4.

9 WHO and World Bank, World Report on Disability (2011), с. 262.

10 GSDRC, Barriers to disability inclusion.

11 Wapling & Downie, Beyond Charity: a Donor's Guide to Inclusion (2012), с. 21; DFID: Disability, Poverty and Development (2000), с. 8; WHO and World Bank, World Report on Disability (2011), с. 6, 262; Brujin et al. (2012), Count Me In: Include people with disabilities in development projects (2012), с. 23.

Інклюзії осіб з інвалідністю досягають тоді, коли особи з інвалідністю — у всьому своєму різноманітті — беруть значущу участь у житті суспільства, коли забезпечення їхніх прав заохочується і коли пов'язані з інвалідністю проблеми розглядаються відповідно до КПОІ¹². Це поняття пов'язане з поняттям «соціальної інклюзії», яке визначено як «процес, за допомогою якого докладаються зусилля для забезпечення рівних можливостей, щоб кожна особа, незалежно від свого походження, могла повністю реалізувати свій потенціал. Такі зусилля включають політику та дії, які сприяють рівному доступу громадян до (державних) послуг, а також надають їм можливість брати участь у процесах вироблення й ухвалення рішень, які впливають на їхнє життя»¹³.

Інформована згода має місце, коли особа добровільно погоджується зробити щось або надає дозвіл на щось (наприклад, участь у дослідженні, медичне втручання, переїзд, повідомлення особистої інформації, передача документів справи тощо) на основі повного розкриття інформації про ризики, переваги, альтернативи та наслідки відмови. Особам з інвалідністю, зокрема особам з інтелектуальними та психосоціальними порушеннями, дуже часто відмовляють у праві висловити свою згоду. Це є порушенням їхніх прав згідно з КПОІ¹⁴. Діти мають право отримувати консультації та давати свою інформовану згоду настільки, наскільки це дозволяють їхні здібності, що розвиваються.

Надзвичайна ситуація — обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності¹⁵; Залежно від характеру походження подій, що можуть зумовити виникнення надзвичайних ситуацій на території України, визначаються такі види надзвичайних ситуацій: 1) техногенного характеру; 2) природного характеру; 3) соціальні; 4) воєнні.

12 Вебсайт United Nations Disability Inclusion Strategy та UNDIS, Annex I. Key concepts and definitions.

13 UN Department of Economic and Social Affairs, Social Inclusion.

14 Committee on the Rights of Persons with Disabilities, General comment No. 1 (2014) on Article 12: Equal recognition before the law CRPD/C/GC/1, 19 May 2014. Див. також Committee on the Rights of Persons with Disabilities, General comment No. 6 (2018) on equality and non-discrimination, CRPD/C/GC/6, 26 April 2018, para. 66. У Політиці МПК щодо захисту в гуманітарній сфері зазначено, що за відсутності добровільної та інформованої згоди інформація та дані не підлягають розкриттю. Див. розділ із термінами та означеннями.

15 Кодекс цивільного захисту України.

Люди з інвалідністю – це особи зі стійкими фізичними, психічними, інтелектуальними або сенсорними порушеннями, які при взаємодії з різними бар’єрами можуть заважати їхній повній та ефективній участі в житті суспільства нарівні з іншими¹⁶.

Маломобільні групи населення – це особи, які відчують труднощі при самостійному пересуванні, одержанні послуг, необхідної інформації або при орієнтуванні у просторі, зокрема особи з інвалідністю, особи з тимчасовим порушенням здоров’я, вагітні жінки, громадяни похилого віку, особи з дитячими візками¹⁷.

Розумне пристосування означає внесення, коли це потрібно в конкретному випадку, необхідних і підхожих модифікацій і коректив, що не становлять непропорційного чи невиправданого тягаря, для цілей забезпечення реалізації або здійснення особами з інвалідністю нарівні з іншими всіх прав людини й основоположних свобод¹⁸.

Пріоритезація — процес включення норм КПОІ в принципи захисту, сприяння безпеці та гідності осіб з інвалідністю, а також надання їм повноцінного доступу до гуманітарної допомоги та права повноцінної участі в гуманітарних заходах. Для пріоритезації важливі не результати, а сам процес. Необхідно забезпечити пріоритезацію інвалідності в усіх секторах та на всіх етапах циклу гуманітарної програми.

Сприйняттєві бар’єри — негативне ставлення, що може ґрунтуватися на культурних чи релігійних переконаннях, ненависті, нерівному розподілі влади, дискримінації, упередженні, невігластві, стигмі та упередженості тощо. Члени сім’ї або люди з близького оточення осіб з інвалідністю також можуть зіткнутися з «дискримінацією за асоціацією». Сприйняттєві бар’єри лежать в основі дискримінації та ексклюзії.

Стійкість — здатність системи, особи, громади або суспільства вчасно та ефективно протистояти наслідкам небезпеки, поглинати їх, пристосовуватись та адаптуватись до них, трансформувати їх та відновлюватись після них, у тому числі шляхом збереження та відновлення основних структур і функцій за допомогою управління ризиками.

16 КПОІ, стаття 1.

17 Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17 лютого 2011 року № 3038-VI.

18 КПОІ, стаття 2.

Універсальний дизайн — означає дизайн предметів, обстановок, програм та послуг, покликаний зробити їх максимально можливою мірою придатними для використання для всіх людей без необхідності адаптації чи спеціального дизайну. «Універсальний дизайн» не виключає допоміжних пристроїв для конкретних груп осіб з інвалідністю, де це необхідно¹⁹. Принципи універсального дизайну сприяють доступності, в тому числі для осіб з інвалідністю²⁰.

Цивільний захист — комплекс заходів, які реалізуються на території України в мирний час та в особливий період і спрямовані на захист населення, територій, навколишнього природного середовища, майна, матеріальних і культурних цінностей від надзвичайних ситуацій та інших небезпечних подій, запобігання виникненню таких ситуацій та подій, ліквідацію їх наслідків, надання допомоги постраждалим, здійснення державного нагляду (контролю) у сфері пожежної та техногенної безпеки²¹.

19 КПОІ, стаття 2.

20 National Disability Authority, What is Universal Design?

21 Кодекс цивільного захисту України.

Вступ

Російська військова агресія проти України, розпочата 24 лютого 2022 року, призвела до безпрецедентних втрат людей, руйнувань і переселень. На жовтень 2022 року УКГС ООН в Україні оцінює кількість постраждалих людей, які потребують допомоги в 17,7 мільйонів, у тому числі понад 6 мільйона людей, які стали внутрішньо переміщеними особами²², більшість із них перебувають наразі у західних регіонах України.

Люди з інвалідністю є особливо вразливими, оскільки вони можуть бути не в змозі втекти або можуть залишатися на постраждалих територіях, що призводить до ризику для їхнього життя, труднощів із задоволенням щоденних потреб і обмеженого доступу до гуманітарної допомоги. Згідно з оцінкою МОМ, 23% ВПО є людьми з інвалідністю²³. Крім того, Україна має найвищий рівень інституціоналізації дітей та дорослих з інвалідністю в Європі, і більшість із них зіткнулися з серйозними проблемами під час нещодавньої евакуації.

Людам з інвалідністю буває важче ніж іншим отримати доступ до гуманітарної допомоги та отримати захист, який вони потребують під час гуманітарної кризи. З метою недопущення дискримінації людей з інвалідністю надання гуманітарної допомоги під час збройних конфліктів ґрунтується на нормах гуманітарного права, яке передбачає застосування принципів гуманності, нейтральності, неупередженості та незалежності, викладених у резолюціях Генеральної Асамблеї²⁴.

Ці принципи вимагають від організацій, які працюють у сфері надання екстреної допомоги, усунення наявних перешкод у доступі до гуманітарної допомоги та гарантують включення людей з інвалідністю до всіх заходів гуманітарного реагування²⁵.

22 Звіт УКГС ООН в Україні за жовтень 2022 року. <https://reports.unocha.org/uk/country/ukraine>

23 Звіт про внутрішнє переміщення в Україні. Опитування загального населення Раунд 9, 26 вересня 2022 року. МОМ. https://displacement.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_Gen%20Pop%20Report_R9_IDP_FINAL_UKR%20version.pdf

24 Про гуманність, нейтральність та неупередженість див. *Резолюцію Генеральної Асамблеї 46/182 (1991)*. Про незалежність див. *Резолюцію Генеральної Асамблеї 58/114 (2004)*.

25 Настанови щодо інклюзії осіб з інвалідністю в гуманітарній сфері. Міжвідомчий постійний комітет (МКП), 2019 рік. https://interagencystandingcommittee.org/system/files/2020-11/ASC%20Guidelines%20on%20the%20Inclusion%20of%20Persons%20with%20Disabilities%20in%20Humanitarian%20Action%2C%202019_0.pdf

«Забезпечення гендерно-чутливої інклюзії осіб з інвалідністю при кризовому реагуванні в Україні» є спільною ініціативою 4 агенцій ООН, зокрема ПРООН, ООН Жінки, Дитячого фонду ООН, Фонду ООН в галузі народонаселення та яка фінансується Партнерством ООН з прав людей з інвалідністю (UNPRPD). Ця ініціатива має на меті забезпечити, щоб термінове розгортання масштабної гуманітарної допомоги було інклюзивним, гендерно чутливим та повністю враховувало труднощі, з якими стикаються люди з інвалідністю. Програма має на меті негайно надати інформацію для програм гуманітарної допомоги для забезпечення гендерно чутливого підходу та врахування безпосередніх потреб людей з інвалідністю шляхом оснащення гуманітарних організацій, місцевих органів влади та неурядових організацій інструментами інклюзивності та чек-листами, забезпечуючи проведення швидкої оцінки поточних потреб жінок і чоловіків, дівчат і хлопців з інвалідністю з метою забезпечити ефективну комунікацію та захист найбільш уразливих верств населення.

Для того, щоб визначити основні бар'єри рівного доступу людей з інвалідністю до гуманітарної допомоги, зокрема що стосується допомоги при евакуації та напрацювати дієві інструменти для усіх зацікавлених сторін, які опікуються евакуацією осіб з інвалідністю під час війни в Україні у вересні-жовтні 2022 року було проведено швидку оцінку ситуації.

РОЗДІЛ 1.

Методологія проведення дослідження

Мета дослідження полягає у вивченні досвіду вимушеного переміщення/евакуації людей з інвалідністю в Україні внаслідок воєнних дій 2022 року, визначенні основних проблем та перешкод під час евакуації, з якими стикалися люди з інвалідністю під час війни в Україні.

Для виконання поставленої мети були сформовані такі **завдання дослідження**:

- ✓ визначити список ключових інформаторів та провести опитування серед зацікавлених партнерів, які опікуються або мають вплив на запровадження ефективної системи евакуації людей з інвалідністю в Україні;
- ✓ залучити до участі у проведенні дослідження прямих бенефіціарів – людей з інвалідністю та/або їх законних представників та провести швидке опитування серед них щодо основних проблем та перешкод, в ході евакуації, з якими стикалися люди з інвалідністю під час війни в Україні;
- ✓ надати рекомендації щодо покращення процесів евакуації людей з інвалідністю з метою забезпечення рівного доступу до послуг пов'язаних з процесом евакуації для людей з інвалідністю у громадах, які зазнають впливу війни в Україні.

Методологія швидкої оцінки ситуації базувалася на змішаному якісному дослідженні та аналізі наявних даних щодо забезпечення прав осіб з інвалідністю під час евакуації обумовленої війною в Україні.

Перш за все, в межах кабінетного дослідження було проаналізовано 37 нормативно-правових актів щодо евакуації населення на предмет врахування прав та інтересів осіб з порушенням зору, слуху, опорно-рухового апарату, інтелектуальними, психічними порушенням. Перелік зазначених нормативно-правових актів наведено в Додатку 1.

Список нормативно-правових актів було складено на підставі попереднього вибіркового аналізу законодавства, результатів запитів публічної інформації до Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України (Мінреінтеграції) та Державної служби надзвичайних ситуацій (ДСНС), а також відомостей, отриманих під час проведених напівструктурованих інтерв'ю з представниками центральної, регіональної та місцевої влади в рамках дослідження.

Крім аналізу наявної нормативно-правової бази, як передумови дій для різних зацікавлених осіб для забезпечення швидкої та ефективної евакуації людей з інвалідністю, було проаналізовано наявні дослідження проведені в Україні на цю тему, ключові міжнародні рекомендації гуманітарного права та досвід роботи з евакуації людей з інвалідністю у різних країнах.

Проведені напівструктуровані глибинні інтерв'ю з експертами державного й недержавного секторів різних рівнів: національного, обласного та місцевого, а також проведено фокусовані/групові напівструктуровані інтерв'ю з представниками організацій, які надають послуги для людей з інвалідністю та мали досвід евакуації людей з інвалідністю із областей, які постраждали від воєнних дій та інтерв'ю з людьми з інвалідністю та/або їх представниками, які мали досвід евакуації. Інтерв'ю з експертами та людьми з інвалідністю проводилось у різних форматах, зокрема онлайн та офлайн обговорення. Для тих людей з інвалідністю, яким було важко взяти участь у груповому інтерв'ю було запропоновано напівструктуроване опитування із застосуванням опитувальника у Google forms.

ЕТАПИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Збір і аналіз даних тривав з липня по жовтень 2022 року та складався з трьох етапів.

- 1 ЕТАП** На **першому етапі оцінювання** в межах кабінетного дослідження було проаналізовано наявну нормативно-правову базу та ключові міжнародні рекомендації щодо алгоритму дії щодо евакуації людей з інвалідністю під час надзвичайних та воєнних станів. Аналіз відбувався у період з 8 липня по 16 вересня 2022 року. За результатами аналізу було визначено 5 ключових блоків тем, які стосуються евакуації людей з інвалідністю, а саме 1: наявна система евакуації, 2: планування евакуації людей з інвалідністю в Україні/ організація підтримки для осіб з інвалідністю в процесі евакуації 3: Інформування осіб з інвалідністю. 4: шляхи евакуації

та транспортування осіб з інвалідністю та 5: доступність притулків/ місць розміщення після евакуації. Відповідно до визначених блоків надалі формувалися опитники для проведення інтерв'ю з респондентами та проводився подальший аналіз отриманих даних.

Базуючись на отриманому аналізі, було сформовано список головних інформаторів, до якого увійшли представники Секретаріату Уповноваженого ВРУ з прав людини, Урядова уповноважена з прав осіб з інвалідністю, ДСНС, Мінреінтеграції, Мінсоцполітики, Донецької, Луганської та Львівської ОВА, представники міських рад, які входили до складу комісій з евакуації міст Краматорська та Слов'янська, представники неурядових організації та волонтери, а також організації, які надають послуги людям з інвалідністю та безпосередньо люди з інвалідністю.

Повний перелік головних інформаторів наведено у Додатку 2 до цього звіту. Для проведення інтерв'ю були розроблені інструменти опитування з урахуванням окремих особливостей респондентів, які представляли різні організації та відомства та різні рівні: національний, обласний, місцевий.

Для опитування людей з інвалідністю було розроблено опитувальник за допомогою інструментів Google Forms, а також опитувальник для проведення фокус-групових обговорень. Обидва інструменти інформували учасників про мету дослідження та основні принципи його проведення. Опитувальник для людей з інвалідністю, які мали досвід евакуації складався з 29 питань, які висвітлювали визначені вище тематичні блоки.

Усі розроблені інструменти опитування були протестовані та представлені для обговорення представникам Секретаріату Уповноваженого ВРУ з прав людини перед застосуванням під час Zoom зустрічі 16 вересня 2022 року і доопрацьовані задля ясності формулювань та отримання чітких відповідей.

2 ЕТАП **Другий етап оцінювання** — це польовий етап збору інформації. Опитування серед експертів проводилось паралельно з опитуванням людей з інвалідністю у період з 16 вересня по 07 жовтня 2022 року. Відбір респондентів здійснювався за визначеними критеріями: наявність досвіду евакуації людей з інвалідністю під час воєнного стану (тобто у період з 24/02/2022 респондент займався організацією евакуації або мав власний досвід евакуації як особи з інвалідністю або особи, яка представляє її інтереси); вік 18+; наявність інформованої згоди на участь в дослідженні.

Розповсюдження опитувальника у Google form здійснювалось шляхом адресної електронної розсилки серед організацій, які опікуються людьми з інвалідністю та у соціальних мережах, тематичних групах та чатах щодо евакуації у Telegram, Viber, Whatsapp тощо. В результаті до Google опитування вдалося долучити 223 особи з інвалідністю або їх представників, які мали досвід з евакуації під час дії воєнного стану в Україні.

В індивідуальному та груповому опитуванні взяло участь 33 респонденти, в тому числі 17 представників органів виконавчої влади національного та місцевого рівнів взяли участь у 5 індивідуальних інтерв'ю та 3 групових інтерв'ю. Додатково, ще від 4 органів виконавчої влади були надані відповіді у письмовому вигляді. Проведено 2 фокус-групових напівструктурованих інтерв'ю за участю людей з інвалідністю та організацій, які надають послуги для людей з інвалідністю та мали досвід евакуації людей з інвалідністю із областей, які постраждали від воєнних дій, в яких взяли участь 16 осіб. Проведено 10 телефонних консультацій з керівниками громадських організацій осіб з інвалідністю та їх підприємств, які надають послуги людям з інвалідністю та приймали участь в організації їх евакуації (див. Додаток 2. *Перелік головних інформаторів дослідження*).

Здебільшого інтерв'ю з експертами проводилися з використанням онлайн-платформ, з огляду на час, зручний для респондентів і наявний доступ до інтернет-зв'язку.

Варто відзначити, що період проведення інтерв'ю/фокус групи/ гугл-опитування співпав із часом, коли в Україні відбувалися: воєнний стан, постійні (подекуди щоденні) обстріли населених пунктів Донецької Луганської, Сумської, Харківської, Херсонської, Чернігівської та інших областей, обов'язкова евакуація населення з Донецької області, евакуація із районів, де відновлено контроль уряду України, тестування Державної служби України з надзвичайних ситуацій сучасної системи інформування населення «Cell Broadcast» про загрози для їхнього життя, реорганізація в Міністерстві соціальної політики України, реорганізація в Секретаріаті Уповноваженого ВРУ з прав людини, сезонне зростання захворюваності на COVID-19. Зазначені обставини надзвичайно ускладнювали пошук необхідних респондентів, особливо посадовців (ускладнений був пошук компетентних посадовців, постійно переносилися терміни інтерв'ю тощо). Тим не менш, всі заплановані опитування було проведено і відповіді на дослідницькі питання отримано. Дослідницька команда висловлює вдячність усім респондентам за приділений час та участь у інтерв'ю.

3 ЕТАП На **кінцевому етапі** було проведено аналіз та узагальнення результатів дослідження та сформовано звіт з рекомендаціями щодо покращення забезпечення прав людей із інвалідністю під час евакуації.

ГЕОГРАФІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

У зборі первинної інформації взяли участь представники органів державної та місцевої влади, неурядових організацій та підприємств, які надають послуги людям з інвалідністю з 5 областей: Львівської, Луганської, Донецької, Харківської, Дніпропетровської областей та м. Києва. Люди з інвалідністю, які взяли участь у опитуванні евакуювалися із 21 областей України: Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Сумська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області та м Києва.

Беручи до уваги обмеження пересування та особистих зустрічей у зв'язку з воєнним станом та бойовими діями, опитування було проведене за допомогою онлайн-платформ (Google Analytics), інтерв'ю з експертами проводилися за допомогою платформ Zoom, Teams, WhatsApp, Viber.

Оцінку проведено з дотриманням етичних норм соціологічних якісних досліджень. Збір первинних даних базувався на чотирьох принципах: *поінформована згода, конфіденційність, анонімність, добровільна участь.*

ОБМЕЖЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Вибірка людей з інвалідністю для опитування із застосування Google forms формувалась через розповсюдження серед організацій, які надають послуги для людей з інвалідністю, відповідно не є репрезентативною. До фокусу дослідників потрапили ті респонденти, які мали час й бажання надати відповіді у період проведення опитування. Відповідно отримані дані не можна буде екстраполювати на усіх людей з інвалідністю в Україні.

Опитування із застосуванням Google forms мали додаткові обмеження пов'язані із складнощами сприйняття інформації для людей із порушеннями зору, а також з когнітивними порушеннями.

Опитування шляхом участі у інтерв'ю мали додаткові обмеження пов'язані із складнощами сприйняття інформації для людей із порушенням слуху та мовлення, порушенням зору, порушенням мобільності та зі складнощами з самообслуговування, когнітивними порушеннями.

Щоб адресувати ці складнощі були використані змішані підходи – фокус групові обговорення із застосуванням платформи Zoom та опитування у Google forms. При цьому слід врахувати особи з порушенням зору під час заповнення Google forms і участі в конференціях Zoom користувалися програмами екранного доступу.

РОЗДІЛ 2.

Огляд ключових засад щодо евакуації людей з інвалідністю в межах міжнародних програм гуманітарного реагування та законодавства України

2.1. ЕВАКУАЦІЯ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В МЕЖАХ МІЖНАРОДНИХ ПРОГРАМ ГУМАНІТАРНОГО РЕАГУВАННЯ

Відповідно до загальноприйнятих у світі принципів неупередженості надання гуманітарної допомоги міжнародною спільнотою визначається, що гуманітарні організації та керівництво держав, які постраждали внаслідок війн та інших гуманітарних катастроф мають реагувати на гуманітарну кризу у такий спосіб, щоб врахувати потреби всіх без виключення постраждалих людей та забезпечити максимально можливу реалізацію їх базових прав в умовах катастроф. Це є основоположним принципом покладеним в основу Гуманітарної хартії і мінімальних стандартів при наданні гуманітарної допомоги²⁶.

«Інвалідність» не є визначальною ознакою людини, якщо людина живе в інклюзивному і всебічно пристосованому середовищі, то обмеження його/її життєдіяльності може не призводити до інвалідизації. В іншому випадку людям з інвалідністю необхідні додаткові послуги для покращення їх соціальної інтеграції. Потреба у таких додаткових послугах для людей з інвалідністю є вкрай високою під час війни та інших гуманітарних катастроф.

Люди з інвалідністю — це неоднорідна група населення. Вони мають різний досвід, різні сприйняття, фізичні та комунікаційні перешкоди їхній участі та інклюзії в гуманітарній сфері, а також різну ідентичність, зокрема вік, стать, етнічну приналежність, місце проживання та расу. Через взаємозв'язок цих факторів особи з інвалідністю стикаються з більшою маргіналізацією

²⁶ Гуманітарна Хартія і мінімальні стандарти при наданні гуманітарної допомоги. Видання проекту Сфера. 2018 рік <https://spherestandards.org/wp-content/uploads/Sphere-Handbook-2018-EN.pdf> (англійською). Українською мовою доступне видання проекту Сфера 2011 року <https://spherestandards.org/wp-content/uploads/Sphere-handbook-2011-Ukrainian-1.pdf>

та дискримінацією. Наприклад, під час гуманітарних криз діти з інвалідністю наражаються на більший ризик жорстокого поводження та недогляду, а жінки з інвалідністю мають більший ризик сексуального насильства²⁷.

Стаття 11 Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю зобов'язує вживати усіх необхідних заходів для забезпечення захисту й безпеки осіб з інвалідністю у ситуаціях ризику, зокрема в збройних конфліктах, надзвичайних гуманітарних ситуаціях та під час стихійних лих. Аналіз доступних джерел показав, що міжнародними організаціями напрацьовані рекомендації щодо організації гуманітарної допомоги у такий спосіб, щоб врахувати потреби людей з інвалідністю, в тому числі під час евакуації.

Мінімальні стандарти включення осіб похилого віку та людей з інвалідністю в програми гуманітарного реагування, які пропонує Age and Disability Consortium визначають основні принципи включення людей з інвалідністю та осіб похилого віку, які постраждали внаслідок надзвичайної ситуації до гуманітарних програм. Ці стандарти передбачають, що люди з інвалідністю:

- 1.** ідентифіковані для гарантованого надання їм допомоги належної якості відповідно до своїх потреб;
- 2.** мають доступ до гуманітарної допомоги, якої вони потребують;
- 3.** не зазнають негативного впливу та стають краще підготовленими, стійкішими, більшою мірою захищеними від ризиків завдяки програмам гуманітарного реагування;
- 4.** знають свої права, мають доступ до інформації, а також беруть участь в ухваленні рішень, які стосуються їхніх інтересів на рівні з іншими;
- 5.** мають доступ до безпечних і дієвих механізмів розгляду скарг на рівні з іншими;
- 6.** отримують і беруть участь у координованій та всебічній допомозі на рівні з іншими;
- 7.** можуть очікувати покращення якості допомоги і доступу по мірі того, як організації-надавачі гуманітарної вчаться з власного досвіду;
- 8.** отримують допомогу від компетентного та добре керованого персоналу і волонтерів, які достатньо кваліфіковані і мають усе необхідне для того, щоб включати таких осіб до заходів з гуманітарного реагування; також, люди з інвалідністю мають рівні можливості для працевлаштування і роботи волонтером в гуманітарних організаціях.

27 UNICEF, Including children with disabilities in humanitarian action – General Guidance (2017).

Ці принципи розповсюджуються на усі п'ять кластерів, в рамках яких надається гуманітарна підтримка, а саме: 1) захист, вода, санітарія та гігієна, 2) продовольча безпека та засоби до існування, 3) харчування, 4) житло, поселення та непродовольчі товари, 5) здоров'я та освіта в надзвичайних ситуаціях. Про необхідність дотримуватися принципів недискримінації та інклюзивності також наголошено у *Настановах щодо інклюзії осіб з інвалідністю в гуманітарній сфері*²⁸.

Евакуація людей, які постраждали внаслідок війни або іншої гуманітарної кризи є частиною гуманітарного реагування на кризу, відповідно цих принципів потрібно дотримуватися й під час евакуації людей з інвалідністю.

В онлайн-інструменті *Покрокове практичне керівництво з інклюзивної гуманітарної польової роботи*²⁹ зібрано практичні поради напрацьовані багатьма міжнародними гуманітарними організаціями щодо того, як надавати гуманітарну допомогу для людей з інвалідністю без дискримінації та інклюзивно. Зокрема в розділі, що стосується евакуації звертається увага на необхідності комплексної готовності до евакуації, що вимагає підготовки заздалегідь, а також визначаються необхідні заходи з евакуації. Належна підготовка до евакуації включає наступні дії:

- визначити в вашій громаді заздалегідь осіб, яким може знадобитися допомога для евакуації;
- налаштувати систему підтримки (супроводу) заздалегідь;
- провести навчання аварійно-рятувальних груп, людей з інвалідністю та членів їх сімей, які доглядають за ними, щоб знати як правильно працювати та комунікувати з людьми з інвалідністю під час евакуації, проявляючи повагу та належне ставлення; люди, залучені до організації та безпосередньо до процесу евакуації мають чітко розуміти необхідність того, що люди з інвалідністю мають взяти із собою допоміжні засоби та свої ліки. Важливим аспектом тут є залучення людей з інвалідності на підготовчому етапі. Автори посібника зазначають, що під час навчання слід уникати симуляцій та рольових ігор, де люди без інвалідності виступають у ролі людей з інвалідністю;
- забезпечити доступні та належним чином сплановані шляхи евакуації;

28 Настанови щодо інклюзії осіб з інвалідністю в гуманітарній сфері. Міжвідомчий постійний комітет 2019 рік.

29 Покрокове практичне керівництво з інклюзивної гуманітарної польової роботи. Christian Blind Mission (CBM), 2017 рік. <https://hhot.cbm.org/>

- сформувати систему раннього попередження: своєчасна інформація про евакуацію має транслюватися у доступному для людей з інвалідністю форматі;
- забезпечити наявність доступних шелтерів/притулків/ пунктів евакуації/центрів колективного перебування, де можуть бути розміщені люди з інвалідністю під час та після евакуації.

Спираючись на вищенаведені міжнародні рекомендації в дослідженні проводиться аналіз процесів евакуації відповідно наступних тематичних блоків:

Блок 1: наявна система евакуації людей з інвалідністю та їх облік

Блок 2: організація підтримки для людей з інвалідністю в процесі евакуації

Блок 3: інформування людей з інвалідністю про евакуацію

Блок 4: шляхи евакуації та транспортування людей з інвалідністю

Блок 5: доступність притулків/місць розміщення після евакуації

2.2. АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ЕВАКУАЦІЇ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

БЛОК 1 СИСТЕМА ЕВАКУАЦІЇ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ ТА ЇХ ОБЛІК

ОГОЛОШЕННЯ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ ТА ПОДАЛЬШІ ДІЇ ОРГАНІВ ВЛАДИ

24 лютого 2022 р в Україні у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України було введено воєнний стан який тривав і на період проведення дослідження³⁰. Відповідно до Плану запровадження та забезпечення заходів правового режиму воєнного стану в Україні³¹ органи виконавчої влади та місцевого самоврядування визначені відповідальними за підготовку та забезпечення роботи органів з евакуації населення, складання планів з евакуації населення, а у разі виникнення загрози життю населення, ДСНС та рада оборони відповідного регіону або військові адміністрації (у разі утворення) та/або військове командування відповідають за проведення евакуації населення із небезпечних регіонів.

Протягом першого тижня від початку війни відповідальним за забезпечення організації евакуації цивільного населення «гуманітарними коридорами» (з населених пунктів, які тимчасово знаходяться під контролем супротивника) було визначено Віце-прем'єр-міністра України-Міністра з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України у взаємодії із зацікавленими центральними органами виконавчої влади та відповідними військовими адміністраціями³².

Окрім цього, Указом Президента України від 2 березня 2022 р.³³ утворено Координаційний штаб з гуманітарних та соціальних питань (далі – Координаційний штаб) та доручено Кабінету Міністрів України забезпечити: оперативну взаємодію представників обласних військових адміністрацій з Координаційним штабом; ефективну співпрацю з дипломатичними представництвами і консульськими установами іноземних держав в Україні,

30 Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» № 64/2022 від 24 лютого 2022 року.

31 План затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2022 р. № 181-р <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/181-2022-%D1%80#Text>

32 Доручення Прем'єр-міністра України від 04 березня 2022 р. №7116/0/1-22.

33 Указ Президента України від 2 березня 2022 року № 93/2022 «Про координацію заходів з вирішення гуманітарних та соціальних питань» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/2022#Text>

міжнародними організаціями, іноземними донорами щодо надання гуманітарної допомоги Україні; рекомендовано Національному банку України відкрити спеціальний рахунок для збору коштів для надання гуманітарної допомоги особам, які опинилися у складних життєвих обставинах у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації проти України.

Через те, що багато людей відмовляються від евакуації, то 23 серпня 2022 р. Кабінетом Міністрів України було затверджено бланк відмови від евакуації для таких осіб³⁴.

Справедливо буде відмітити, що органи влади в тій, чи іншій мірі намагалися оперативно реагувати на нові виклики в період воєнного стану, про що свідчать численні зміни і вдосконалення законодавства з питань евакуації людей з інвалідністю, а також взаємопов'язані із цими питаннями нормативні акти (мобілізації, перетинання кордону, автоматичного продовження інвалідності та виплати пенсії (допомоги), призначення допомоги внутрішньо переміщеним особам, виплати компенсації власникам житла, в якому проживають такі особи тощо).

Зокрема, за час війни Урядом вносилися численні зміни щодо **правил перетинання кордону особами з інвалідністю та їх супроводжуваними особами** до Правил перетинання державного кордону громадянами України (1995)³⁵. Більшість змін були ініційовані Міністерством соціальної політики України. Серед відповідних змін:

- **надання першочергового права на перетин кордону** особам з інвалідністю I групи та дітям з інвалідністю, а також особам, які їх супроводжують (не більше ніж дві особи); організованим групам осіб з інвалідністю або інших осіб, які потребують постійного догляду та проживають/перебувають у закладах догляду, які слідує автобусом та їх супроводжуваними;
- зняття обмежень щодо **кількості виїздів** за кордон для осіб з інвалідністю та осіб, що їх супроводжували;
- унормування питання **підтвердження факту догляду**, особами, які здійснюють догляд за особою, яка має потребу в ньому;
- надання **дозволу** повертатися в Україну та самостійно виїздити за кордон до підопічних особам, які здійснюють догляд за особою, яка має потребу в ньому, проживає за кордоном і стала там на консульський облік.

34 Постанова Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2022 р. № 940 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо удосконалення механізму проведення евакуації» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/940-2022-%D0%BF#n27>

35 Правила перетинання державного кордону громадянами України, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 1995 р. № 57.

Спрощено процедуру отримання інвалідності на період дії воєнного стану на території України та протягом шести місяців після його припинення або скасування³⁶:

- 1)** медико-соціальної експертні комісії отримали право приймати рішення про **встановлення інвалідності заочно** на підставі направлення лікарсько-консультативної комісії, у разі коли особа, що звертається для встановлення інвалідності, не може прибути на огляд;
- 2)** проведення медико-соціальної експертизи для **встановлення інвалідності** здійснюється **незалежно від місця реєстрації, проживання або перебування особи**, що звертається. Тобто всі медико-соціальні експертні комісії здійснюють свої функції **за принципом екстериторіальності**;
- 3)** **повторний огляд**, строк якого припав на період дії воєнного стану на території України, **переноситься на строк після припинення або скасування воєнного стану**, але не пізніше шести місяців після його припинення або скасування за умови неможливості направлення: осіб з інвалідністю, осіб, яким встановлено ступінь втрати професійної працездатності (у відсотках) та дітей з інвалідністю³⁷;
- 4)** **автоматичне продовження інвалідності за умови неможливості направлення** повнолітньої особи до медико-соціальної експертизи, дитини – до лікарсько-консультативної комісії. **Разом з цим не визначено випадків неможливості направлення** осіб і дітей до зазначених комісій, що створює невизначеність у питаннях автоматичного продовження пенсій і допомог.

Мінсоцполітики ініціювало затвердження механізму тимчасового **переміщення (евакуації) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, в умовах воєнного стану.**

Евакуація дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, регулюється Порядком тимчасового переміщення (евакуації) та забезпечення умов для перебування на території України, де не ведуться бойові дії, або за межами України дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від

36 Постанова КМУ від 8 березня 2022 р. № 225 «Деякі питання порядку проведення медико-соціальної експертизи на період дії воєнного стану на території України».

37 Зміни до Положення про медико-соціальну експертизу, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2009 р. № 131 та Порядку встановлення лікарсько-консультативними комісіями інвалідності дітям, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2013 р. № 917.

27 березня 2022 р. № 385. Дія цього Порядку поширюється на такі заклади різних типів, форм власності та підпорядкування, як:

- будинки дитини (у тому числі спеціалізовані), центри медичної реабілітації та паліативної допомоги дітям;
- заклади дошкільної та загальної середньої освіти (у тому числі дитячі будинки, санаторні, спеціальні, спеціалізовані заклади загальної середньої освіти із пансіонами (інтернатами) в їх складі);
- малі групові будинки;
- притулки для дітей, центри соціально-психологічної реабілітації дітей, центри соціальної підтримки дітей і сімей, стаціонарні служби (відділення) центрів соціальних служб, що здійснюють соціально-психологічну реабілітацію дітей, стаціонарні служби (відділення) соціально-психологічної реабілітації дітей (надання послуг із соціально-психологічної реабілітації дітям, які перебувають у складних життєвих обставинах) центрів надання соціальних послуг;
- школи та професійні училища соціальної реабілітації;
- дитячі будинки-інтернати системи соціального захисту населення;
- будинки-інтернати для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю, спеціалізовані будинки для ветеранів війни та праці, громадян похилого віку та осіб з інвалідністю, інші заклади, що забезпечують тимчасове проживання та надання соціальних послуг повнолітнім особам, сім'ям з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах;
- інші заклади (у тому числі засновані громадськими, благодійними та релігійними організаціями), в яких передбачено проживання або цілодобове перебування дітей та осіб.

Органи місцевої виконавчої влади територій, де проводяться активні бойові дії, вживають заходів до невідкладного тимчасового переміщення (евакуації) дітей та осіб, які проживають цілодобово в різних закладах, на територію, на якій не ведуться бойові дії, або за межі України. При цьому центральні органи виконавчої влади, а саме Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, Міністерство оборони, Міністерство внутрішніх справ, за участю АТ «Українська залізниця» визначають безпечні маршрути такого тимчасового переміщення (евакуації). Що стосується визначення місць, куди можуть бути тимчасово розміщені евакуйовані особи, то варто зазначити, що цим опікується широке коло органів виконавчої влади усіх рівнів (Міністерство охорони здоров'я, Міністерство освіти і науки, Міністерство внутрішніх

справ, Міністерство оборони, Міністерство молоді та спорту, Міністерство культури та інформаційної політики, обласні, Київська міські військові адміністрації³⁸) на чолі із Національною соціальною сервісною службою України.

За даними Нацсоцслужби станом на кінець серпня 2022 року:

- 4 200 мешканців (як дорослих, так і дітей) із 40 інтернатних установ і стаціонарних відділень при територіальних центрах соціального обслуговування було евакуйовано у період з 24 лютого 2022 по серпень 2022 року до відповідних установ західних регіонів України, ще 938 осіб евакуювалося за кордон (Німеччина, Польща, Іспанія, Італія, Латвія);
- приміщення житлових, адміністративних корпусів та інших споруд 13 інтернатних закладів системи соціального захисту населення зазнали значних пошкоджень внаслідок артилерійських обстрілів з боку Російської Федерації. Приміщення трьох закладів не придатні для проживання; підопічні, які в них проживали, евакуйовані;
- в 5 областях в районах поза контролем уряду України знаходиться 24 інтернатних заклади, у яких ймовірно проживає близько 3,5 тис. осіб. За причинами відсутності поштового, телефонного зв'язку із зазначеними закладами уточнити дані наразі не видається можливим.

ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ, ЗАДІЯНІ ДО СИСТЕМИ ЕВАКУАЦІЇ ТА ЇХ ПОВНОВАЖЕННЯ

Відповідно до Кодексу цивільного захисту України:

- Міністерство внутрішніх справ України – є центральним органом виконавчої влади, що забезпечував формування державної політики у сфері цивільного захисту;
- Державна служба України з надзвичайних ситуацій – є центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, з питань організації та виконання заходів з евакуації населення, координує діяльність центральних та місцевих органів виконавчої влади, суб'єктів господарювання із зазначених питань;

38 Складено на підставі Порядку тимчасового переміщення (евакуації) та забезпечення умов для перебування на території України, де не ведуться бойові дії, або за межами України дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 березня 2022 р. № 385 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2022-%D0%BF#Text>

- Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування – є організатором та відповідальним за проведення (здійснення) евакуації населення, їх розміщення та життєзабезпечення населення.

Комісія з питань евакуації, утворена Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевою держадміністрацією, органом місцевого самоврядування, організовує *оповіщення, евакуацію та прибуття на збірні пункти евакуації осіб з інвалідністю*³⁹, зокрема з ураженням органів зору, слуху, опорно-рухового апарату, розумовою відсталістю, психічними розладами відповідно до вимог постанови Кабінету Міністрів України від 18.04.2018 № 282. Планування заходів з евакуації осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення відображається у плані евакуації населення окремим розділом⁴⁰.

У разі виникнення збройних конфліктів з районів можливих бойових дій, які визначаються Генеральним штабом Збройних Сил України на особливий період, проводиться обов'язкова евакуація населення у безпечні райони.

Проведення евакуації забезпечується шляхом:

- 1)** утворення регіональних, місцевих та об'єктових органів з евакуації;
- 2)** планування евакуації;
- 3)** визначення безпечних районів, придатних для розміщення евакуйованого населення та майна;
- 4)** організації оповіщення керівників суб'єктів господарювання і населення про початок евакуації;
- 5)** організації управління евакуацією;
- 6)** життєзабезпечення евакуйованого населення в місцях їх безпечного розміщення;
- 7)** навчання населення діям під час проведення евакуації.

Для планування, підготовки та проведення евакуації у центральних органах виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих держадміністраціях, органах місцевого самоврядування та на об'єктах господарювання утворюються органи з евакуації. До органів з евакуації належать комісії з питань евакуації, збірні пункти евакуації, проміжні пункти евакуації, приймальні пункти евакуації.

39 Згідно з пунктом 40 Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій (збройних конфліктів), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841.

40 Розділ V Методики планування заходів з евакуації, затвердженої наказом МВС України від 10.07.2017 № 579.

Керівник комісії з питань евакуації та її персональний склад призначаються органом, за рішенням якого утворені органи з евакуації. У невідкладних випадках у складі таких комісій утворюються оперативні групи, що розпочинають роботу з моменту прийняття рішення про проведення евакуації населення.

За інформацією, наданою ДСНС, в усіх регіонах України утворені комісії з питань евакуації на постійній основі. Створення окремої комісії з питань евакуації при введенні в дію правового режиму надзвичайного чи воєнного стану чинним законодавством не передбачено. Також не передбачено створення окремих комісій, які б опікувались питаннями безбар'єрності та евакуації людей з інвалідністю.

Комісії з питань евакуації відповідають за:

- планування евакуації на відповідному рівні;
- підготовку населення до здійснення заходів з евакуації;
- підготовку органів з евакуації до виконання завдань;
- здійснення контролю за підготовкою проведення евакуації;
- приймання і розміщення евакуйованого населення.

Крім того, евакуаційним комісія залежно від наявності на їх території різних суб'єктів, які забезпечують роботою чи послугами людей з інвалідністю, також під час напруження евакуаційних заходів необхідно комунікувати з представниками:

- підприємств, установ і організацій Українського товариства сліпих та Українського товариства глухих, інших суб'єктів, де працюють люди з інвалідністю;
- інтернатних установ соціальної сфери та надавачів соціальних послуг (як для дітей, так і для дорослих), пансіонатів для людей похилого віку тощо;
- інтернатних закладів системи освіти із цілодобовим перебуванням дітей з інвалідністю та порушеннями розвитку;
- закладів охорони здоров'я із цілодобовим перебуванням як дітей, так і дорослих.

Організація проведення евакуації покладається на Раду міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві держадміністрації, органи місцевого самоврядування та керівників суб'єктів господарювання. Є також приклади утворення координаційного штабу по евакуації окремого регіону – Донецької області. Окремою постановою Кабінету Міністрів України від 29 липня 2022 р. № 854 було утворено Координаційний штаб з питань підготовки проведення

обов'язкової евакуації населення Донецької області в умовах воєнного стану та визначено його посадовий склад суто із посадовців, яких очолив Віце-прем'єр-міністр України – Міністр з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій. Пізніше, а саме 02 серпня 2022 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України № 679-р було затверджено рішення «Про проведення обов'язкової евакуації населення Донецької області».

Але, нажаль **нормативна база не містить чіткого розмежування повноважень щодо евакуації людей з інвалідністю між органами влади**. Здебільшого законодавство все покладає на «місцеві органи влади» та «комісії з евакуації», але вони не завжди змогли організувати належним чином евакуацію людей з інвалідністю з урахуванням специфіки їх порушень. Ці складнощі зумовлені тим, що наявні норми щодо організації евакуації людей з інвалідністю мають загальний або, навіть подекуди, декларативний характер та відсутні конкретні інструкції щодо проведення евакуації людей з різними видами порушень.

Рішенням цієї проблеми могло б стати залучення до роботи комісій, координаційних штабів людей з інвалідністю або їх представників, які б допомогли зорієнтуватися у визначенні потреб людей з інвалідністю під час евакуації. **Нормативно-правовими актами не передбачено, хоча й не заборонено введення до складу комісій з евакуації людей з інвалідністю, та/або організацій, що представляють їх інтереси, суб'єктів, які забезпечують роботою чи послугами людей з інвалідністю, а також відсутні норми, які передбачають їх залучення до планування та реалізації процесу евакуації, хоча такий підхід передбачено нормами гуманітарного права**. Не зважаючи на суттєвий внесок благодійних, волонтерських, громадських та інших недержавних організацій в евакуацію населення, в тому числі людей з інвалідністю, аналіз показав, що жодний із їх представників не належить до складу Координаційного штабу з питань підготовки проведення обов'язкової евакуації населення Донецької області в умовах воєнного стану, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 липня 2022 р. № 854. Також жоден із респондентів не повідомив про те, що йому/їй відомо про входження людей з інвалідністю до таких комісії або про залучення до роботи над складання планів евакуації.

Разом з тим респонденти неодноразово наголошували на визначній ролі у організації та реалізації евакуації людей з інвалідністю саме представників об'єднань людей з інвалідністю, ініціативні групи людей з інвалідністю та інші громадські організації, які надають послуги людям із інвалідністю.

Важливо долучати людей з інвалідністю та/або організацій, які представляють їх інтереси, до діяльності в евакуаційних комісіях, адже хто як не самі люди з інвалідністю краще знають про свої проблеми, бар'єри та перешкоди, із якими вони стикаються щодня.

ПЛАНУВАННЯ ЕВАКУАЦІЇ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Нормативно передбачено⁴¹, що план евакуації населення розробляється комісією з питань евакуації, підписується її головою, затверджується керівником органу, який утворив таку комісію, та погоджується органом, на території якого планується розміщення евакуйованого населення.

Заходи з евакуації в разі виникнення загрози збройних конфліктів (із районів можливих бойових дій у безпечні райони) відображаються у плані цивільного захисту на особливий період окремим розділом, де визначаються особливості проведення обов'язкової евакуації населення.

Комісія з питань евакуації під час планування заходів з евакуації осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення:

- проводить оцінку обсягів і характеру евакуаційних заходів;
- визначає пріоритети та особливості під час евакуації осіб з інвалідністю, зокрема з порушенням органів зору, слуху, опорно-рухового апарату, з розумовою відсталістю, психічними розладами, та інших маломобільних груп населення (осіб, які їх супроводжують), у тому числі тих, які перебувають у закладах охорони здоров'я, освіти та соціального захисту.

Під час оцінки обсягів і характеру евакуаційних заходів визначаються:

- кількість осіб з інвалідністю з порушенням опорно-рухового апарату (окремо визначається кількість тих, хто пересувається самостійно, хто пересувається на інвалідних візках, хто знаходиться в лежачому стані);
- кількість осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, які потребують під час проведення евакуації допомоги сторонніх осіб та медичного забезпечення;
- кількість осіб, які супроводжують людей з інвалідністю;

⁴¹ Порядок проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій (збройних конфліктів), затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841.

- медичний персонал, необхідний для супроводу людей з інвалідністю;
- місця постійного проживання (перебування) людей з інвалідністю;
- маршрути руху до збірних пунктів евакуації;
- порядок прибуття людей з інвалідністю, які самостійно не можуть пересуватися, до збірних пунктів евакуації або проведення їх евакуації з місця постійного проживання;
- способи оповіщення та інформування людей з інвалідністю залежно від характеру інвалідності.

Планування заходів з евакуації осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення відображається у плані евакуації населення окремим розділом «Особливості планування евакуації осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення». У такому розділі зазначається інформація щодо:

- кількості осіб з інвалідністю та осіб, які їх супроводжують;
- транспортних засобів, які будуть задіяні;
- пунктів посадки (висадки) осіб з інвалідністю;
- забезпечення транспортних засобів спеціальним обладнанням для посадки (висадки) та перевезення осіб з інвалідністю;
- залучення спеціального медичного транспорту для перевезення осіб з інвалідністю (за необхідності).

Списки громадян, які підлягають евакуації, складаються у трьох примірниках, один з яких залишається в особи, яка здійснює управління об'єктом господарювання, будинком, другий – після уточнення списків надсилається на збірний пункт евакуації (у разі одержання рішення про проведення евакуації), третій – на приймальний пункт евакуації. Такі списки коригуються щороку особами, які здійснюють управління об'єктами господарювання та будинками.

За інформацією, наданою ДСНС, при завчасному плануванні обласними державними адміністраціями на підставі визначених районів було здійснено планування евакуації населення в планах цивільного захисту на особливий період окремим розділом з урахуванням встановлених вимог. ДСНС повідомляє, що при плануванні *«використовуються дані підрозділів охорони здоров'я, соціального захисту, групи виявлення та супроводження осіб з інвалідністю, утворених у місцевих держадміністраціях, виконавчих органах міських, районних у містах (у разі утворення) рад»*.

Існування планів з евакуації також підтвердила в інтерв'ю Урядова уповноважена з прав осіб з інвалідністю:

«23 лютого 2022 року ми зібрали нараду з представниками ДСНС, МОН, МОЗ, Мінсоцполітики з порядком денним «Чи готові ми?». Тоді всі посадовці відповіли, що ми готові, є все необхідне, є необхідна нормативна база та є плани евакуації». Ця зустріч, за словами Урядової уповноваженої з прав осіб з інвалідністю, познайомила її з багатьма посадовцями, які у подальшому під час війни допомагали їй в евакуації людей з інвалідністю.

Разом з тим, в реальності ситуація за словами респондентів виявилася набагато складнішою та не передбачуваною.

Початок повномасштабної війни Російської Федерації проти України та агресивні дії супротивника, швидка зміна воєнної обстановки не дали можливості місцевим органам виконавчої влади забезпечити проведення евакуації населення, відповідно до завчасно розроблених планів. Більшість населення самостійно покидали небезпечні території на власному транспорті, автомобілях знайомих та волонтерів, а також на евакуаційних потягах, – за матеріалами ДСНС

Це також було підтверджено представниками органів місцевої влади та неурядових організацій, які проводили евакуацію населення. **Респонденти зазначали, що багато чого із заходів підготовки до евакуації, в тому числі плани евакуації, транспорт для евакуації, пристосований до потреб людей з інвалідністю, існувало лише на папері.** При цьому більшість представників неурядових організацій, які організовували вивіз людей з інвалідністю, вказували на неналежний і бар'єрний стан більшості приміщень, де доводилось тимчасово розміщувати людей з інвалідністю під час евакуації, і на відсутність архітектурно доступних місць для постійного розміщення таких категорій осіб.

При цьому, Віце-прем'єр-міністр Ірина Верещук 16 вересня 2022 року під час включення до прямого етеру каналу «РАДА» зазначила, що *«наразі під час евакуації з небезпечних регіонів для маломобільних груп населення та літніх людей передбачені всі умови»*⁴². Хоча під час цього дослідження посадовці Мінреінтеграції та ДСНС по багатьом питанням, визначеним в методології дослідження, надавали відповіді без фокусу на аспект інвалідності та вказували на те, що ці питання належать до компетенції місцевих органів влади та підрозділів ДСНС.

42 <https://www.kmu.gov.ua/news/iryna-vereshchuk-na-humanitarnomu-fronti-zakhyshchajemo-usikh-khto-potrebuie-dopomohy>

Представники Мінреінтеграції, наприклад, під час телефонної розмови та в переписці пояснили це тим, що «ці питання до нас не відносяться».

Отже, можна зробити висновок, що підхід до планування евакуації населення передбачений чинним законодавством потребує перегляду: плани часто не могли бути виконаними під час стрімких воєнних дій та не враховують потреби людей з різними типами порушень.

За даними Нацсоцслужби станом на 30 червня 2022 року налічується 4,7 млн. внутрішньо переміщених осіб, з яких понад 1,225 млн. осіб похилого віку та понад 172 тис. осіб з інвалідністю.

Офіційна статистика щодо чисельності осіб з інвалідністю, які виїхали за межі України не ведеться.

За орієнтовними підрахунками ВГО «Національна Асамблея людей з інвалідністю України» за кордон виїхало близько 400 тис. осіб з інвалідністю.

В свою чергу ДСНС в листі від 08 липня 2022 року № 03-3463/162-1 повідомила, що за «інформацією обласних військових адміністрацій у період з 24.02.2022 до цього часу із районів ведення бойових дій до безпечних 3 районів, де активні бойові дії не ведуться, переміщено (евакуйовано) понад 1 млн. 866 тис. осіб, з них понад 33 тис. осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення та понад 503 тис. дітей».

АТ «Укрзалізниця» повідомила, що за період з 01.03.2022 до 30.06.2022 року було продано 114180 пільгових квитків для пасажирів з інвалідністю на поїзди далекого та приміського сполучення.

За даними Мінреінтеграції⁴³ в листі від 20 липня 2022 року № 22/22.3-4408-22 поінформувала, що «на початку війни майже щодня відкривалися гуманітарні коридори. Протягом березня-травня 2022 відбулося 165 гуманітарних коридорів для евакуації населення, в тому числі осіб з інвалідністю, з районів ведення бойових дій та тимчасової окупації 6-ти областей: Київської, Луганської, Сумської, Харківської, Запорізької та Донецької. Евакуйовано понад 300 тисяч осіб». Статистики щодо кількості евакуйованих людей з інвалідністю від Мінреінтеграції надано не було.

43 Лист Мінреінтеграції від 20 липня 2022 року № 22/22.3-4408-22.

Постановою Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2018 р. № 282 затверджено Порядок виявлення осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, які проживають у зоні надзвичайної ситуації або можливого ураження, та організації їх супроводження. Цей документ має на меті ще до появи надзвичайної ситуації виявити та взяти на облік всіх осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення відповідно до встановлених критеріїв та сприяти їм у подальшому в евакуації.

Аналіз виявив **неузгодженість нормативної бази**: Кодексом цивільного захисту України не передбачено повноважень щодо затвердження даного Порядку Кабінетом Міністрів України. Так само Кодексом цивільного захисту України не передбачено необхідності здійснення органами влади виявлення осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, які проживають у зоні надзвичайної ситуації або можливого ураження, та організації їх супроводження. МВС та ДСНС мають вирішити питання взаємоузгодження зазначених нормативно-правових актів з тим, щоб забезпечити права людей з інвалідністю під час перебування у зоні надзвичайного стану.

Окрім того, цей Порядок визначає механізм здійснення заходів лише обласними, Київською міською, районними та районними у м. Києві держадміністраціями, виконавчими органами міських, районних у містах (у разі утворення) рад щодо виявлення осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, які залишилися проживати в зоні надзвичайної ситуації або можливого ураження, та організації супроводження таких осіб. Таким чином, **залишаються поза увагою люди, які мешкають в селищах і селах.**

Згідно з цим Порядком, утворені місцевими органами влади групи виявлення та супроводження осіб складають списки людей з інвалідністю та інших маломобільних груп населення та вид допомоги, якої вони потребують, та передають їх місцевим держадміністраціям, виконавчим органам міської, районної у місті (у разі утворення) ради.

Водночас за інформацією ДСНС, їх співробітники на місцях користуються не списками, складеними згідно з Порядком, а списками, наданими соціальними та медичними службами.

Порядком проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій (збройних конфліктів), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841, передбачена необхідність складання інших списків громадян (аніж списків, передбачених Порядком, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 18 квітня

2018 р. № 282), які підлягають евакуації, у трьох примірниках, один з яких залишається в особи, яка здійснює управління об'єктом господарювання, будинком, другий – після уточнення списків надсилається на збірний пункт евакуації (у разі одержання рішення про проведення евакуації), третій – на приймальний пункт евакуації. Такі списки коригуються щороку особами, які здійснюють управління об'єктами господарювання та будинками. Під час дослідження не було виявлено фактів складання та існування відразу двох видів списків, респонденти зазначали під час інтерв'ю лише про наявність списків осіб, які перебувають на обліку в територіальних центрах соціального обслуговування або лікуються в лікарнях.

Тобто, при всій своїй позитивності та необхідності Порядок затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2018 р. № 282, має цілу низку проблем в реалізації та не повною мірою корелюється із Кодексом цивільного захисту України та Порядком проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій (збройних конфліктів), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841, а також розробленим на їх виконання Методикою планування заходів з евакуації, затвердженої наказом МВС України від 10.07.2017 № 579. До того ж, сам Кодекс цивільного захисту України та розроблені на його виконання акти в частині людей з інвалідністю також потребують вдосконалення.

Респонденти зазначали, що **Порядок виявлення осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, які проживають у зоні надзвичайної ситуації або можливого ураження, та організації їх супроводження, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2018 р. № 282, є «громіздким» у реалізації.** За їх словами, застосування зазначених норм на практиці показало, що адміністрування (постійне з'ясування евакуювалися чи не евакуювалися тисячі людей, за якими адресами вона мешкають, кудись переїхали, чи просто випадково не взяли слухавку) такої великої кількості людей є неможливим без великого числа посадовців, а спрямувати велику кількість посадовців на відповідний напрям роботи неможливо. Існування такого документу, окремо від Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841, також негативно відобразилося на процесі евакуації. Посадовці здебільшого розповідали, що під час евакуації користувалися списками осіб, які перебували на обліку в територіальних центрах соціального обслуговування або лікувалися в лікарнях, натомість ніхто не казав про списки, складені згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2018 р. № 282.

Нацсоцслужбу постановою Кабінету Міністрів України від 27 березня 2022 р. № 385 не зобов'язано вести поіменний облік тимчасово переміщених (евакуйованих) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, які тимчасово перемістилися в межах України, із зазначенням найменування закладів і населених пунктів спрямування.

Більше того, аналіз показав, що облік людей, які підлягають евакуації, який ведеться на місцевому рівні не містить усієї інформації, яка потрібна для врахування потреб людей з різними типами порушень під час евакуації. На місцях **відсутній алгоритм визначення пріоритетів та особливостей під час евакуації осіб з інвалідністю**, оскільки в Україні на державному рівні немає статистики щодо осіб з порушенням органів зору, слуху, опорно-рухового апарату, з розумовою відсталістю, психічними розладами, та інших маломобільних груп населення. Так, наприклад, Порядок оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи⁴⁴ передбачає внесення до Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб, держателем якої є Мінсоцполітики, відомості про наявність інвалідності та потребу в технічних та інших засобах реабілітації людей, які вже евакуювалися та стали на облік як ВПО. Але на цьому дані бази обмежуються, не вказуються інші специфічні потреби щодо розміщення ВПО з інвалідністю відповідно типу порушень, не визначається які з потреб такої людини з інвалідністю потрібно задовольнити в першу чергу для забезпечення права на гідні умови життя, тобто відсутні рекомендації щодо пріоритезації потреб евакуйованих людей з інвалідністю.

Ведення вичерпного обліку людей з інвалідністю за типами порушень як в громадах, які планують евакуацію, так і в громадах, які приймають евакуйоване населення дозволило би врахувати специфічні потреби в залежності від порушень на рівні громад, більш фокусно спланувати евакуаційні заходи та забезпечити розміщення людей з інвалідності після евакуації у приймаючі громадах відповідно до їх потреб.

Отже, існує потреба у зведенні наявних даних та уточненні наявного обліку, насамперед даних щодо людей з інвалідністю за різними типами порушень, в тому числі дезагреговані за статтю, віком.

44 Затверджений постановою Кабінету Міністрів України «Про облік внутрішньо переміщених осіб» від 1 жовтня 2014 р. № 509.

МОНІТОРИНГ

За інформацією наданою дослідницькій команді ДСНС для оцінки дієвості вказаних планів ДСНС створили електронну базу даних планів евакуації. ДСНС повідомили дослідницьку команду, що усі плани евакуації населення регіонального рівня відповідають положенням розділу V Методики⁴⁵. Перевірка планів також здійснюється ДСНС під час проведення командно-штабних навчань з територіальними підсистемами ЄДСЦЗ, комплексних та контрольних перевірок, тренувань тощо з обов'язковим відпрацюванням практичних заходів з питань евакуації населення (в т.ч. людей з інвалідністю). За результатами контрольних перевірок ДСНС повідомили про виявлення випадків недотримання вимог постанови Кабінету Міністрів України від 18.04.2018 № 282 щодо виявлення осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, які проживають у зоні надзвичайної ситуації або можливого ураження, та організації їх супроводу, а саме:

«Слід відзначити, що в багатьох випадках має місце відсутність достатньо обладнаних пандусів на збірних пунктах, транспортні засоби не завжди обладнані засобами для посадки та висадки вказаної категорії населення, які не можуть самостійно пересуватися до збірних пунктів, або їх недостатньо».

Аналіз нормативної бази показав, що **жодний орган виконавчої влади в Україні не відслідковує та не аналізує врахування прав та інтересів осіб з інвалідністю під час евакуації**. Так, плани основних заходів цивільного захисту на 2014-2022 роки, затверджені Урядом, за виключенням відповідного плану на 2021 року, не містять ніяких суттєвих заходів з приводу врахування потреб осіб з інвалідністю, відповідно моніторинг врахування цих потреб не здійснюється.

Можна зробити висновок, що наявна система планування заходів з евакуації потребує вдосконалення, насамперед в частині **залучення до участі людей з інвалідністю на всіх етапах** – планування, навчання, моніторингу та контролю за виконанням.

45 Методика планування заходів з евакуації, затверджена наказом МВС України від 10.07.2017N° 579, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 01.08.2017 за N° 938/30806.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Забезпечити належну імплементацію положень статті 11 Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю шляхом вдосконалення наявної системи цивільного захисту з метою повного врахування прав та інтересів всіх людей з інвалідністю, в тому числі осіб з порушенням слуху та мовлення, тих, хто повністю не чує, осіб з порушенням зору та осіб, які повністю не бачать, осіб з порушенням мобільності та зі складнощами з самообслуговування, осіб з когнітивними порушеннями, а також деталізації норм законодавства щодо евакуації по кожному порушенню/нозологічному захворюванню, а саме:

Включати до складу комісій з евакуацій/координаційних штабів з питань підготовки та проведення евакуації населення в умовах воєнного стану, а також долучати до складання планів з евакуації людей з інвалідністю та/або організації, які представляють їх інтереси, суб'єктів, які забезпечують роботою чи послугами людей з інвалідністю, або консультуватися із ними для більш ефективного врахування потреб людей з інвалідністю з урахуванням специфіки їх порушень;

Розробити методичні рекомендації щодо складання планів евакуації населення, які враховують потреби людей з інвалідністю за видами порушень під час проведення евакуації, зокрема забезпечення спеціальним транспортом, допоміжними засобами реабілітації, гігієнічними засобами та засобами медичного призначення тощо. Задля цього врегулювати у Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій⁴⁶ ведення місцевими структурними підрозділами соціального захисту обліку людей з інвалідністю за **видами порушень – зору, слуху, мовлення, мобільності, когнітивними порушеннями та наявністю труднощів в самообслуговуванні**. Для ведення такого обліку доцільно використовувати Короткий набір запитань Вашингтонської групи⁴⁷.

Покласти на Нацсоцслужбу функцію ведення **поіменного обліку тимчасово переміщених (евакуйованих) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів** різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, які тимчасово перемістилися в межах України, із зазначенням найменування закладів і населених пунктів спрямування, шляхом внесення змін до порядку тимчасового переміщення (евакуації)

46 Постанова КМУ про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій від 30 жовтня 2013 року №841.

47 <https://www.washingtongroup-disability.com/resources/translations-of-wg-question-sets/>

та забезпечення умов для перебування на території України, де не ведуться бойові дії, або за межами України дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування⁴⁸;

Узгодити Порядок виявлення осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, які проживають у зоні надзвичайної ситуації або можливого ураження, та організації їх супроводження⁴⁹ із Кодексом цивільного захисту України та розробленими на його виконання нормативно-правовими актами з питань евакуації⁵⁰, в тому числі визначити в згаданих документах **порядок прибуття людей з інвалідністю**, які не можуть самостійно пересуватися, до **збірних пунктів евакуації** або проведення **їх евакуації з місць постійного проживання**;

Передбачити **відповідальність** суб'єктів, які займаються підготовкою до евакуації, безпосередньо її здійснюють та розміщують евакуйоване населення в шелтерах за неврахування потреб та порушення прав людей з інвалідністю під час евакуації, а також визначити суб'єкта, який би мав законодавчо визначене право на притягнення до відповідальності за відповідні правопорушення;

Визначити випадки неможливості направлення повнолітньої особи до медико-соціальної експертизи, дитини – до лікарсько-консультативної комісії, шляхом внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 8 березня 2022 р. № 225;

Уповноважити ДСНС під час своїх контрольних перевірок планів з евакуації населення у регіонах моніторити чи враховані органами відповідальними за евакуацію населення потреби людей з інвалідністю **за різними типами порушень**. Проводити такий моніторинг **із залученням людей з інвалідністю** та/або їх представників. Результати такого моніторингу публічно оприлюднювати.

48 Постанова КМУ про затвердження Порядку тимчасового переміщення (евакуації) та забезпечення умов для перебування на території України, де не ведуться бойові дії, або за межами України дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування від 27 березня 2022 р. № 385.

49 Постанова КМУ про затвердження Порядку виявлення осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, які проживають у зоні надзвичайної ситуації або можливого ураження, та організації їх супроводження № 282 від 18 квітня 2018 року.

50 Наказ МВС «Про затвердження Методики планування заходів з евакуації» № 579 від 10 липня 2017 р.

БЛОК 2 ОРГАНІЗАЦІЯ ПІДТРИМКИ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В ПРОЦЕСІ ЕВАКУАЦІЇ

НАВЧАННЯ

Для ефективного врахування потреб людей з інвалідністю під час евакуації важливим є проведення навчання персоналу, безпосередньо залученого до спілкування з людьми з інвалідністю.

Навчання аварійно-рятувальних бригад передбачено та проводиться ДСНС згідно з нормативно-правовими документами:

Так, ДСНС повідомили під час дослідження, що на виконання плану заходів з реалізації Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року та для соціальної адаптації осіб з порушенням слуху, їх медичного супроводу та надання ефективної і швидкої допомоги цим особам розпочато онлайн-навчання з основ тактильного та міміко-жестового мовлення і сурдоперекладу, а також навчання елементів жестової мови для персоналу ДСНС. Навчання пройшли фахівці психологічної та медичної служб ДСНС.

«Під час навчання персонал служби має нагоду ознайомитися і відпрацювати основні фрази та слова, які допоможуть їм порозумітися із особами, які мають порушення слуху в умовах надзвичайної ситуації, у тому числі при наданні психологічної та медичної допомоги слабочуючим і глухим людям. Знання мови жестів надає можливість фахівцям служби розуміти наміри, характер, стан або настрій людини за допомогою тлумачення її поз, рухів та жестів», – представник ДСНС

Тим не менш, багато респондентів зазначали про нестачу знань та навичок різних служб реагування під час евакуації щодо надання допомоги при евакуації людям з різними типами порушень.

За результатами проведеного опитування людей з інвалідністю виявилось, що передбачені нормативною базою та практикою роботи заходи для людей з інвалідністю в основному спрямовані на людей на кріслах колісних та інших маломобільних громадян.

Респонденти з громадських організацій звертали увагу, що комісії, з якими доводилось співпрацювати необізнані з питань евакуації осіб з порушенням слуху та мовлення, в тому числі тих, хто повністю не чує, осіб з порушенням зору та осіб, які повністю не бачать, осіб з порушенням мобільності та зі складнощами з самообслуговування, осіб з когнітивними порушеннями.

При цьому лише декілька представниць громадських організацій зазначали, що вони проводять навчання рятувальних бригад ДСНС щодо особливостей роботи з маломобільними людьми.

З матеріалів інтерв'ю керівника ГО «Центр соціальної адаптації людей з інвалідністю «Океан Добра» (м. Дніпро) Ольги Волкової:

Я сама провожу постійно такі навчання, як правильно взяти крісло колісне, щоб його не зламати й було зручно людині з інвалідністю й т п, але цього не достатньо, потрібно провидити таке навчання на постійній основі, або унормувати це на рівні системи підготовки членів рятувальних команд.

Відповідно, можна зробити висновок, що **передбачені нормативними актами навчання для працівників різних органів виконавчої влади, які задіяні до евакуації людей з інвалідністю не включають аспектів взаємодії з людьми з різними типами порушень**. Є потреба у напрацюванні навчальних модулів, які б охоплювали особливості роботи з людьми з різними типами порушень.

Щодо навчання інших членів комісії з евакуації – дослідниками **не було виявлено інформації про настанови та інструкції з навчання, які б допомагали врахувати різні потреби людей з інвалідністю під час евакуації**. Відповідно є потреба в розробці навчальних модулів для широкого кола зацікавлених сторін, які можуть долучатися для евакуації особливостям поведінки з людьми з інвалідністю під час евакуації з метою врахування їх потреб.

Більше того, деякі респонденти наголошували на необхідності навчання мультидисциплінарних команд.

Так, представник гуманітарного штабу Львівської області зазначив:

Я хочу відмітити, що аварійно-рятувальні бригади, які приїжджали до нас на Арену Львів із-за кордону допомагати евакуювати людей з інвалідністю працювали дуже злагоджено, відчувалося, що вони проходять спеціальні тренування. Вони забирали за кордон на лікування у спеціально пристосованому транспорті лежачих хворих, навіть після інсульту – стабілізували стан пацієнта та фіксували спеціальними ременями для комфортного транспортування до лікарень за кордоном... Такі тренування у команді надзвичайно важливі та потрібні на рівні мультидисциплінарних команд: не тільки медичних працівників й ДСНС, але й із залученням соціальних працівників, волонтерів.

Виявлені під час дослідження приклади співпраці між органами місцевого самоврядування та виконавчої влади з людьми з інвалідністю та організаціями, які їх представляють доводять ефективність проведення навчань із залученням людей з інвалідністю.

Отже, за результатами аналізу можна зробити висновок, що органам місцевого самоврядування потрібно запроваджувати систему навчання аспектам взаємодії з людьми з різними типами порушень для усіх суб'єктів задіяних в евакуації, в тому числі членів комісій з евакуації, аварійно-рятувальних бригад, медичних, соціальних та інших працівників, залучених до процесу евакуації населення, а передусім для тих працівників, які залучаються до супроводу людей з інвалідністю, наприклад, працівників залізничних станцій, волонтерів. З цією метою потрібно розробити навчальні матеріали, які б містили чіткі рекомендації по взаємодії з людьми з різними типами порушень. Органам, які відповідають за організацію процесу евакуації варто передбачити залучення людей з інвалідністю до проведення таких навчань.

СУПРОВІД

Постановою КМУ від 18 квітня 2018 року № 282 передбачено утворення груп виявлення та супроводу людей з інвалідністю під час евакуації. При чому наявність таких груп у планах евакуації контролюється ДСНС. Тим не менш, під час евакуації 2022 року часто супровід здійснювався стихійно.

Аналіз відповідей респондентів як з боку посадовців, так і представників НУО, які представляють людей з інвалідністю показав, що супроводжуючими часто виступали родичі й рідні, знайомі, представники ДСНС, залізниці, служб дітей та соціальних служб, волонтери. Щодо евакуації закладів, де перебувають люди з інвалідністю часто супроводжуючим виступав директор, або заступник директора чи інший представник закладу.

Аналіз відповідей людей з інвалідністю (див. РОЗДІЛ 3) показав, що іноді **відсутність супроводу ставала причиною того, що люди відмовлялися від евакуації**. Відповідно, забезпечення супроводу є важливим елементом процесу евакуації.

Під час аналізу були виявлені певні невідповідності, які перешкоджають організації ефективного супроводу за кордон, а саме:

- Виїзд за межі України громадян України чоловічої статі віком від 18 до 60 років самостійно без людей з інвалідністю, за якими вони здійснюють догляд хоч і передбачений законодавством, але на практиці неможливий.

Законодавством дозволено виїзд за межі України громадян України чоловічої статі віком від 18 до 60 років самостійно без людей з інвалідністю та дітей з інвалідністю, за якими вони здійснюють догляд, на підставі визначених документів, серед яких є довідка про перебування таких осіб з інвалідністю та дітей з інвалідністю на консульському обліку за кордоном. Разом із тим на практиці реалізувати цю норму немає можливості, оскільки закордонні дипломатичні установи України чи то відмовляють видавати довідки про взяття осіб на консульський облік, чи то не мають відповідної технічної можливості. Постановою Кабінету Міністрів України від 29 січня 2020 р. № 85 «Деякі питання обліку громадян України, які проживають за межами України» встановлено, що видача відповідних довідок здійснюється після введення в експлуатацію необхідних технічних та програмних засобів щодо обміну інформацією.

При цьому вказаним Порядком також встановлено, що у разі відсутності технічної можливості внесення даних до відомчої інформаційної системи МЗС на момент отримання заяви про взяття на консульський облік або зняття з консульського обліку така відмітка (проставляється штамп) вноситься до дипломатичного паспорта України, службового паспорта України, паспорта громадянина України для виїзду за кордон.

Однак, за свідченням респондентів дослідження, закордонні представництва України відмовляються як видавати довідки, так і завіряти копію паспорта із відповідною відміткою (штампом). Як зазначено Адміністрацією Держприкордонслужби, саме завірена закордонною дипломатичною установою України копія паспорта із відміткою та штампом могла б стати альтернативою відповідної довідки.

Під час аналізу не було виявлено механізму супроводу людей з важкими формами інвалідності, в яких немає родичів, але вони бажають евакуюватись за межі України та їх готові там прийняти, представниками державних, комунальних суб'єктів та/або благодійних, волонтерських, громадських та інших недержавних організацій з їх обов'язковим подальшим поверненням.

Потребує також врегулювання на законодавчому рівні надання дозволу на виїзд за кордон чоловікам віком від 18-60 років для супроводу людей з важкими формами інвалідності, в яких немає родичів, але вони бажають евакуюватись за межі України та їх готові там прийняти. Багато країн приймають людей з інвалідністю, але хочуть щоб вони мали свій супровід. Можу навести статистику по нашій області, серед незрячих приблизно до 10 відсотків є люди самотні і саме для таких людей потрібна допомога – керівник громадської організації жінок-інвалідів «БІЛА ТРОСТИНА» (м. Івано-Франківськ).

Отже, можна зробити висновок, що чинна нормативно-правова база передбачає надання супроводу людям з інвалідністю під час евакуації, але на практиці за час запровадження в Україні воєнного стану протягом 2022 року такий супровід не завжди був доступний, що подекуди ставало причиною відмови людей з інвалідністю від евакуації. Питання перетину державного кордону під час воєнного стану супроводжуваними особами чоловічої статі призовного віку потребують доопрацювання.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

- Запровадити належну **систему навчання аспектам взаємодії з людьми з різними типами порушень** для усіх суб'єктів задіяних в евакуації, в тому числі членів мультидисциплінарних команд, комісій з евакуації, аварійно-рятувальних бригад, представників ДСНС, медичних, соціальних працівників, психологів, інших працівників, які залучаються до супроводу людей з інвалідністю (працівників залізничних станцій, волонтерів тощо) залучених до процесу евакуації населення.
- Розробити навчальні матеріали, які б містили чіткі рекомендації по взаємодії з людьми з різними типами порушень.
- **Залучати людей з інвалідністю**, та/або організацій, що представляють їх інтереси, суб'єктів, які забезпечують роботою чи послугами людей з інвалідністю, до проведення навчання аварійно-рятувальних бригад особливостям проведення евакуації людей з інвалідністю;
- Розробити **механізм супроводу людей** з важкими формами інвалідності, в яких немає родичів, але вони бажають евакуюватись за межі України та їх готові там прийняти, представниками державних, комунальних суб'єктів та/або благодійних, волонтерських, громадських та інших недержавних організацій з їх обов'язковим подальшим поверненням.

БЛОК 3 **ІНФОРМУВАННЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ**

Інформацію з питань цивільного захисту населення України становлять відомості про надзвичайні ситуації, що прогножуються або виникли, з визначенням їх класифікації, меж поширення і наслідків, а також про способи та методи захисту від них⁵¹.

Органи управління цивільного захисту зобов'язані надавати населенню через засоби масової інформації оперативну та достовірну інформацію (а саме, про надзвичайні ситуації, що прогножуються або виникли, з визначенням їх класифікації, меж поширення і наслідків, а також про способи та методи захисту від них), а також про свою діяльність з питань цивільного захисту, у тому числі в доступній для осіб з вадами зору та слуху формі. Під органами управління цивільного захисту слід розуміти органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, виконавчі органи міських, районних у містах (у разі їх створення), селищних та сільських рад, керівні органи підприємств, установ та організацій, а також їх структурні підрозділи (посадові особи), призначені для здійснення безпосереднього керівництва діяльністю у сфері цивільного захисту відповідно до компетенції

Інформація має містити дані про суб'єкт, який її надає, та сферу його діяльності, про природу можливого ризику під час аварій, включаючи вплив на людей та навколишнє природне середовище, про спосіб інформування населення у разі загрози або виникнення аварії та поведінку, якої слід дотримуватися.

Органи управління цивільного захисту зобов'язані сприяти засобам масової інформації у наданні населенню оперативних відомостей. Оприлюднення інформації про наслідки надзвичайної ситуації здійснюється відповідно до законодавства про інформацію.

Згідно з Положенням про організацію оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій та зв'язку у сфері цивільного захисту, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2017 р. № 733, інформування населення у сфері цивільного захисту – це доведення органами управління цивільного захисту через засоби масової інформації, телерадіомережі відомостей про надзвичайні ситуації, що прогножуються або виникли, з визначенням їх класифікації, меж поширення і наслідків, про способи та методи захисту від них, а також про свою діяльність з питань цивільного захисту, в тому числі з урахуванням особливостей оповіщення осіб з фізичними, психічними, інтелектуальними та сенсорними порушеннями.

51 Згідно зі статтею 31 Кодексу цивільного захисту України.

План основних заходів цивільного захисту на 2022 рік, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2021 р. № 1742-р, передбачає:

- інформування населення про місця розташування захисних споруд цивільного захисту та інших споруд, призначених для його укриття на випадок виникнення надзвичайних ситуацій;
- інформування населення про порядок їх заповнення та поведінки в них з урахуванням доступності таких споруд для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення;
- інформування населення про стан їх готовності до використання за призначенням;
- створення загальнодоступних інформаційних ресурсів із зазначеного питання.

Доведення сигналів, повідомлень про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій до населення, а також інформування здійснюється:

- через акціонерне товариство «Національна суспільна телерадіокомпанія України», державні і публічні телерадіокомпанії, комунальні, громадські та інші телерадіоорганізації незалежно від форми власності з використанням їх телемереж та мереж ефірного радіомовлення (із супроводженням інформації жестовою мовою та/або субтитруванням, якщо вона є голосовою, і аудіокоментуванням, якщо вона є візуальною);
- через операторів електронних комунікацій із залученням електронних комунікаційних мереж загального користування (телефонний зв'язок, текстові повідомлення);
- через інтернет-ресурси (сайти, соціальні мережі).

Для передачі сигналів та повідомлень оповіщення використовуються сигнально-гучномовні пристрої, у тому числі встановлені на транспортних засобах, що залучаються для оповіщення, електронні інформаційні табло, електросирени та інші технічні засоби.

Під час оповіщення населення необхідно передбачати обов'язкове доведення сигналів і повідомлень до осіб з фізичними, психічними, інтелектуальними та сенсорними порушеннями, керівників підприємств, установ і організацій УТОСу та УТОГу, інших підприємств, установ і організацій, що надають послуги особам з інвалідністю та маломобільним групам населення, визначених місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, або за місцем роботи зазначених осіб

(у доступній для них формі), керівників інтернатних закладів, закладів охорони здоров'я, які мають ліжковий фонд, пенітенціарних установ.

Керівники органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності, власники об'єктів з масовим перебуванням людей зобов'язані встановлювати у населених пунктах, на підприємствах, в установах і організаціях, у місцях масового перебування людей сигнально-гучномовні пристрої, електронні інформаційні табло, а також у службових і виробничих приміщеннях (у тому числі в навчальних та інтернатних закладах, закладах охорони здоров'я, пенітенціарних установах, на підприємствах, в установах і організаціях, що надають послуги особам з інвалідністю та іншим маломобільним групам населення, або за місцем роботи зазначених осіб) – радіотрансляційні точки для передачі інформації з питань цивільного захисту.

Норми Кодексу цивільного захисту України зобов'язують забезпечувати інформування населення про надзвичайні ситуації, у тому числі в доступній лише для людей з порушеннями зору та слуху формі.

Водночас згідно з Положенням про організацію оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій та зв'язку у сфері цивільного захисту, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2017 р. № 733, відповідне інформування необхідно здійснювати не тільки з урахуванням особливостей людей з порушеннями зору та слуху, а ще й додатково – людей з фізичними, психічними та інтелектуальними порушеннями. В чому відмінності специфіки інформування людей з інвалідністю про надзвичайні ситуації залежно від типу порушень не визначено жодним нормативно-правовим актом.

Доступ до своєчасної інформації має вирішальне значення до, під час і після надзвичайної ситуації, вона може врятувати життя. Це також має фундаментальне значення для надання допомоги без дискримінації та забезпечення рівного доступу для людей з інвалідністю.

Практичні рекомендації, розроблені міжнародною організацією CBM Global Disability Inclusion включають наступні прості кроки, щоб зробити інформацію доступною для всіх:

- Проводити консультування з людьми з інвалідністю або організаціями, які їх представляють щодо способів зв'язку, яким вони віддають перевагу.

- Тестувати доступність інформації серед жінок, чоловіків та дітей з інвалідністю, щоб зрозуміти бар'єри для отримання, обробки та розуміння інформації, які можуть виникати у людей з вадами зору та слуху, людей з психосоціальними розладами чи інтелектуальними порушеннями, маломобільних людей тощо. Хоча переважна більшість мешканців України вміє читати й писати – не забувайте, що є люди, які не вміють цього робити. Отже, потрібно з'ясувати які потреби в інформуванні є у людей з інвалідністю на рівні конкретної громади.
- Розробити єдиний інформаційний матеріал/повідомлення та забезпечити його відтворення у різних форматах з використанням різних технологій, таких як SMS, радіо, телебачення, а також у вигляді пам'яток чи брошур, рекламних банерів, та транслюватися єдиним повідомленням різними каналами, зокрема під час зустрічей, надавачами послуг для людей з інвалідністю під час їх щоденної роботи із клієнтами та ін.
- Викладати інформація у культурно-чутливий спосіб, використовувати гендерно чутливу мову та/або зображення. Дуже часто жінки та дівчата з інвалідністю не представлені та не залучені.

Усі ці рекомендації не передбачені нормативно-правовим регулюванням в Україні, але й не протирічать наявним нормам.

Інформування здійснювалось різними каналами.

Так, респондент від Мінсоцполітики та Нацсоцслужби зазначали про інформування керівників закладів окремими листами про необхідність та першочерговість евакуації різних вразливих категорій населення, зокрема дорослих та дітей з інвалідністю.

Респонденти дослідження, здебільшого неурядових організацій, згадували про розробку окремих, брошур, пам'яток щодо складання тривожних валіз або рекомендацій для позначок місць у бомбосховищах для слабочуючих «сигнал краплина» (представниця НУО з Дніпропетровщини) для людей з інвалідністю в залежності від типу порушень. Респонденти неодноразово зауважували під час інтерв'ю про необхідність простих та чітких інформаційних повідомлень для осіб з інвалідністю щодо евакуації. Відповідно, національним органам влади варто напрацювати примірні пам'ятки та рекомендації щодо цього, а місцевій владі адаптувати їх під контекст своєї громади.

А якщо норма є не чіткою, то і якість її виконання є незадовільною. Це підтверджується результатами опитування людей з інвалідністю: лише 9,8 % (42 особи) респондентів з інвалідністю відповіли, що отримали інформацію про переміщення/евакуацію від представників місцевих органів влади та комунальних установ. При цьому 32,5 % (67 осіб) респондентів з інвалідністю відповіли, що не мали повної та доступної інформації про необхідність переміщення/евакуації, а 33,5 % (69 осіб) респондентів зазначили, що мали її лише частково.

Можна зробити висновок, що чинна нормативна база України передбачає наявність системи інформування та оповіщення людей з інвалідністю про евакуацію під час надзвичайних станів. Але необхідно **напрацювати єдині чіткі та конкретні інформаційні повідомлення щодо дій населення під час евакуації та розробити ці повідомлення у різних форматах з урахуванням потреб людей з різними типами порушень, зрозумілими й для дітей й для дорослих.**

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

- Узгодити норми законодавства в частині інформування людей з інвалідністю про надзвичайні ситуації та деталізувати в чому полягає **специфіка такого інформування залежно від виду порушень у таких осіб**. Задля цього внести зміни до Кодексу цивільного захисту України та Положення про організацію оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій та зв'язку у сфері цивільного захисту, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2017 р. № 733.
- Розробити інформаційні матеріали/повідомлення щодо евакуації в різних форматах з урахуванням потреб та особливостей сприйняття інформації людьми з інвалідністю з різними типами порушень, будь-якого віку, щоб зробити інформацію доступною для всіх.
- **Залучати людей з інвалідністю** та/або організації, які представляють їх інтереси, **під час розробки** інформаційних повідомлень та для **розповсюдження** інформації звичними для них каналами комунікації, зокрема батьківські групи, групи соціальних мереж та чати людей з інвалідністю тощо.

БЛОК 4 ШЛЯХИ ЕВАКУАЦІЇ/ТРАНСПОРТУВАННЯ

Нормами законодавства⁵² визначено, що планування обладнання збірних пунктів евакуації, приймальних пунктів евакуації, проміжних пунктів евакуації, пунктів посадки, висадки, маршрутів евакуації проводиться з урахуванням потреб осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення.

Збірні пункти евакуації призначені для збору і реєстрації евакуйованого населення та організації його вивезення (виведення) у безпечні райони і розміщуються поблизу залізничних станцій, морських і річкових портів, пристаней, маршрутів евакуації, а також на наявних міських площах, у відкритих безпечних місцях або безпечних приміщеннях.

У невідкладних випадках функції збірних пунктів евакуації за рішенням керівника комісії з питань евакуації покладаються на оперативні групи.

Збірні пункти евакуації уточнюють чисельність евакуйованого населення, порядок його відправлення, організують їх збір та ведення обліку, здійснюють посадку населення на транспортні засоби, формують піші і транспортні колони, інформують комісії з питань евакуації про відправлення населення, організують надання медичної допомоги евакуйованому населенню та охорону громадського порядку.

Заходи життєзабезпечення постраждалих здійснюються під час надзвичайних ситуацій, а також під час ведення воєнних (бойових) дій або внаслідок таких дій.

Проміжні пункти евакуації розміщуються на зовнішньому кордоні зони надзвичайної ситуації.

Кількість, нумерація, місця розташування та перелік районів, на території яких розміщуються проміжні пункти евакуації, визначаються Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими держадміністраціями та органами місцевого самоврядування.

Приймальні пункти евакуації розгортаються для приймання, ведення обліку евакуйованого населення та відправлення їх до місць постійного (тимчасового) розміщення (збереження) у безпечних районах..

52 Наказ МВС України «Про затвердження Методики планування заходів з евакуації» від 10.07.2017 № 579 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0938-17#Text>

Для проведення загальної евакуації населення залучаються наявні транспортні засоби відповідної адміністративної території, а в разі виникнення безпосередньої загрози життю або здоров'ю населення – додатково транспортні засоби суб'єктів господарювання та громадян.

Залучення додаткових транспортних засобів під час проведення часткової евакуації населення здійснюється за рішенням місцевої держадміністрації або посадової особи, яка має повноваження щодо прийняття такого рішення.

Кількість, види та типи транспортних засобів, що планується залучити під час евакуації населення із зони надзвичайної ситуації, районів можливих бойових дій, визначаються органом, який прийняв рішення про залучення транспортних засобів.

Планування транспортного забезпечення евакуаційних заходів передбачає підготовку транспортних засобів для виконання евакуаційних перевезень осіб з інвалідністю та осіб, які їх супроводжують.

Час на розгортання і підготовку до роботи органів з евакуації усіх рівнів не повинен перевищувати чотирьох годин з моменту отримання рішення про проведення евакуації.

Головним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері захисту прав примусово переміщених (депортованих) осіб, а також є координатором здійснення заходів з організації гуманітарних коридорів для евакуації цивільного населення, поранених та загиблих з тимчасово окупованої території, визначено Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України⁵³.

Але ні рішення Уряду, яке наділило зазначене міністерство відповідними повноваженнями⁵⁴, ні інші нормативно-правові акти з питань евакуації населення⁵⁵ не згадують взагалі або належним чином (наявні в законодавстві норми з цих питань, мають надто загальний характер) про необхідність врахування органами влади потреб людей з інвалідністю під час забезпечення евакуації населення, в тому числі, якщо така евакуація відбувається гуманітарними коридорами.

53 Постанова Кабінету Міністрів України від 28 червня 2022 р. № 740 «Деякі питання захисту прав депортованих та внутрішньо переміщених осіб».

54 Там само.

55 Зокрема Постанова Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841 «Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій» та Наказ МВС України від 10 липня 2017 р. № 579 «Про затвердження Методики планування заходів з евакуації».

Для того, щоб забезпечити права людей з інвалідністю під час евакуації населення, в тому числі гуманітарними коридорами, потрібно чітко визначити та забезпечити особливі базові потреби таких людей, в тому числі потребу у пристосованій інфраструктурі, транспорті та об'єктах для розміщення, наявність засобів для посадки та висадки маломобільних людей тощо.

ДСНС у письмовій відповіді звертає увагу на відсутність достатньо обладнаних пандусів на збірних пунктах: *«транспортні засоби не завжди обладнані засобами для посадки та висадки вказаної категорії населення, які не можуть самостійно пересуватися до збірних пунктів, або їх недостатньо»*.

Респонденти дослідження з числа неурядових організацій, а також представники гуманітарних штабів, органів ДСНС неодноразово звертали увагу на:

- відсутність транспорту, доступного для перевезення осіб з інвалідністю, насамперед тих, які пересуваються на кріслах колісних:
«Недостатньо було транспортних засобів, в тому числі вагонів/автобусів, які виявилися недоступними для осіб з інвалідністю, насамперед тих, які пересуваються на кріслах колісних», – представник НУО
- відсутність об'єктів фізичного оточення, які можна було б використовувати для створення там збірних пунктів евакуації, приймальних пунктів евакуації, проміжних пунктів евакуації, пунктів посадки/висадки:
«По факту відповідні об'єкти виявилися здебільшого абсолютно архітектурно недоступними як всередині (в тому числі кімнати відпочинку, туалети, душові кабінки тощо), так і зовні будівель і мали бар'єрну навколишню територію», – представник НУО

Отже, необхідно, в першу чергу, передбачити відповідне оснащення транспортних засобів та об'єктів інфраструктури для створення безбар'єрного середовища для евакуації маломобільних людей з інвалідністю.

Методика планування заходів з евакуації⁵⁶ передбачає, що в планах евакуації зазначається інформація про забезпечення транспортних засобів спеціальним обладнанням для посадки (висадки) та перевезення осіб з інвалідністю. Інформації про те, що

56 Методика затверджена наказом МВС України від 10.07.2017 № 579.

це за обладнання методика не містить. А якщо невідомо, що це за обладнання, то й трактувати цю норму можна на власний розсуд, відповідно немає системного запровадження безбар'єрного доступу до транспортування маломобільних людей на місцевому рівні. Адже відомо, що встановлення на автобуси автоматичних підйомників – це тривалий у часі та затратний фінансово процес. До того ж, такі підйомники можна встановити на невелику кількість транспортних засобів.

Нормативно-правовими актами не передбачено, але і не заборонено залучення людей з інвалідністю, та/або організацій, що представляють їх інтереси, суб'єктів, які забезпечують роботою чи послугами людей з інвалідністю, до евакуації та транспортування людей з інвалідністю, логістики відповідних процесів, до завчасного визначення та обстеження інфраструктурних об'єктів задіяних під час евакуації. Разом із тим, респонденти під час інтерв'ю повідомляли про ефективну евакуацію та транспортування людей з інвалідністю під час воєнного стану 2022 року саме із залученням волонтерів та НУО.

Респонденти згадували, що роль «спеціального пристосування» транспорту для перевезення маломобільних людей виконували волонтери, які просто переносили людей на руках з дому в транспорт, з транспорту у вагон. Транспортування також дуже залежало від конкретного випадку інвалідності людини – чи вона може сидіти, чи тільки лежати у транспорті тощо.

У вагонах люди могли просто лежати на сидіннях, якщо потяг не був пристосований до перевезення людей з інвалідністю. Гостро стояло питання сходити до туалету у неспеціалізованих потягах, і люди іноді вимушені були не ходити в туалет по 10-12 годин, – з матеріалів Звіту «24.02 евакуація людей з інвалідністю»⁵⁷.

Перевезення людей з інвалідністю здійснювалось переважно такими видами транспорту:

- власним транспортом чи транспортом родичів, друзів, знайомих чи винайнятим;
- автобусами, організованими здебільшого неурядовими організаціями та волонтерами, подекуди за сприяння органів місцевого самоврядування;
- мікроавтобусами приватних перевізників за оплату;

57 24.02 евакуація людей з інвалідністю. Аналітичний звіт. ГО Fight for Right. 2022 рік.

- спеціалізованими автомобілями швидкої медичної допомоги (найменше);
- залізничними потягами.

Учасники фокус групових інтерв'ю та представники громадськості та місцевої влади відзначали, що здебільшого евакуація здійснювалась із залученням звичайних або шкільних автобусів, які не відповідають принципам безбар'єрності та не були пристосовані до перевезення людей з інвалідністю. Через це лежачих людей доводилось класти в проходах таких автобусів, коли не було нош, людей туди заносили на ковдрах, матрацах, простирадлах.

При цьому за матеріалами письмових відповідей ДСНС «звернень з приводу не врахування потреб людей з інвалідністю під час евакуації осіб з інвалідністю до ДСНС не надходило, інформація з регіонів з цього приводу – відсутня». Така ситуація свідчить про відсутність зворотного зв'язку щодо врахування потреб людей з інвалідністю та необхідність запровадження моніторингу щодо цього з боку ДСНС.

Разом з тим, окремі респонденти під час інтерв'ю зазначали, що подекуди була можливість евакуювати людей з інвалідністю спеціалізованим автотранспортом. У більшості випадків, спеціалізований автотранспорт забезпечували лише міжнародні партнери:

«Партнерами з Італії були надіслані спеціалізовані автобуси, спеціально пристосовані для перевезення дітей та осіб з інвалідністю... в них більше досвід щодо евакуації таких осіб. А також краще оснащення: різноманітні допоміжні засоби для пересування маломобільних людей», – представник гуманітарного штабу Львівської області.

«Зараз також їздять автобуси від ізраїльської общини, і вони саме адаптовані для людей з інвалідністю. Тобто там є лежачі місця, там є підйомники, щоб людина з порушенням опорно-рухового апарату мала можливість дійсно зайти до автобуса, потрапити у транспорт. Там є спеціальні паски безпеки. Крісла не як в нас кажуть, що вони відкидаються, їх можна під різним нахилом зробити, і столик... В Україні поки що таких автобусів нема»⁵⁸.

58 З матеріалів Аналітичного звіту «24.02 евакуація людей з інвалідністю», ГО Fight for Right. 2022 рік.

Хоча АТ Укрзалізниця й повідомила про існування 15 вагонів, пристосованих до потреб людей з інвалідністю, тим не менш цієї кількості виявилось недостатньо для такої масової евакуації.

Під час фокус-групових інтерв'ю представники неурядових організацій та посадовці звертали увагу на те, що на вокзалах не було мобільних пересувних підйомників, також часто евакуаційні поїзди не були обладнані такими вбудованими в вагони підйомниками, тому людей, які користуються кріслами колісними, піднімали у вагони та спускали з них чотири-шість чоловіків із числа працівників вокзалу, підрозділів ДСНС, поліцейських, волонтерів, комунальників, а лежачих людей – заносили до вагонів і виносили з них на матрацах. Через відсутність супроводу та через масові скупчення людей на залізничному вокзалі, траплялися ситуації, коли хтось із групи губився й не зміг потрапити на потяг.

Разом з тим, по можливості на залізничних вокзалах створювались додаткові умови для пересування маломобільних людей. Так, представник НУО із Харківської області, який допомагав евакуювати групи людей з інвалідністю зазначив, що для переміщення групи людей з інвалідністю був виділений окремий вагон, посадка на який здійснювалась з окремого перону, щоб не створювати скупчення. Інша представниця НУО, яка опікується людьми з порушеннями зору, зазначила про практику створення окремих коридорів для пересування на пероні для посадки у потяги.

Приклад комплексного підходу у м. Кривий Ріг із безпосереднім залученням представників Укрзалізниці та НУО: *«Коли кількість запитів досягала певного числа (можна заповнити вагон), неурядова організація робила запит на Укрзалізницю та міжнародним організаціям на розміщення певної кількості людей відповідно до їхніх потреб. При формуванні списків додатково обдзвонювали людей та з'ясовували інформацію про можливість супроводу, наявність тварин з собою, наявність підтверджуючих документів для перетину кордону. Волонтери забирали людей з помешкань на мікроавтобусах на вокзал, група волонтерів допомагала з посадкою безпосередньо в вагон. Часто переносили людей на руках, бо не завжди були потяги з підйомником. Також залучали волонтерів для супроводу закордон – наприклад двоє волонтерів та медик для супроводу групи. Неурядові організації також намагалися дбали про сухі пайки в дорогу. Укрзалізниця, яка була ключовим актором у перевезенні евакуйованих долучалася до розселення людей та до програми Укрпошти з фінансової допомоги після завершення подорожі»⁵⁹.*

59 24.02 евакуація людей з інвалідністю. Аналітичний звіт. ГО Fight for Right. 2022 рік.

Представники НУО та людей з інвалідністю під час фокус-групового обговорення зазначали про складності, викликані небажанням людей з інвалідністю виїжджати, адже така евакуація подекуди відбувалася у невизначеному напрямку чи без точного кінцевого населеного пункту – люди просто тікали від війни. Про відмову евакуюватися згадували учасники з Дніпропетровської, Луганської, Херсонської, Чернігівської та інших областей. Відмови були як їхати автобусами, так і в залізних вагонах.

Коли стало у Херсоні небезпечно, у другій половині березня ми запропонували евакуацію тричі. Ми пропонували евакуацію сім'ям з дітьми з аутизмом, адже вони потребують особливого відношення, для них є життєво необхідним підтримка близьких їм людей та вони дуже важко переживають зміни у навколишньому середовищі. Перший раз із понад 80 сімей, які попередньо погодилися на евакуацію зголосилися лише 3 сім'ї. Другий раз – теж небагато. Було дуже важко їхати, не було жодної зупинки ми усі їхали у памперсах та мали мінімум речей із собою. Були випадки, коли окупаційні війська забороняли приватним перевізникам проїзд й після багатогодинного переїзду доводилось повертатися назад. Це дуже виснажливо. Ми виїхали лише на третій хвилі евакуації. Евакуювалися здебільшого за кордон. – З матеріалів інтерв'ю керівника громадської організації, матері дитини з когнітивним порушенням (аутизмом) з м Херсон.

Батьки та рідні дітей та дорослих з інтелектуальними та психічними порушеннями казали своїм підопічним (щоб не порушувати їх психічний стан), що виїжджають у мандрівку або пограти у квест.

Іноді люди, незалежно від інвалідності, змушені були вдягати двоє підгузок, оскільки евакуація відбувалася по 6-24 годин дорогами, узбіччя яких було заміновано або завалено снарядами та іншими вибуховими речовинами. Були випадки, коли люди залишали крісла колісні з електроприводом, оскільки такі допоміжні засоби не поміщалися в транспорт для евакуації.

Внаслідок непристосованості більшості об'єктів фізичного оточення та транспортних засобів до потреб осіб з інвалідністю декілька посадовців висловилися на користь того, що осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення треба евакуювати до початку надзвичайної ситуації.

Відсутність об'єктів фізичного оточення та транспорту, доступних відповідно для пересування та перевезення осіб з інвалідністю, насамперед тих, які пересуваються на кріслах колісних, – це результат багаторічного ігнорування владою норм Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю та Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», а також порушенням прав та дискримінації зазначеної категорії осіб.

Про недоступність більшості об'єктів фізичного оточення свідчить Рейтинг обласних, Київської міської держадміністрацій за ступенем безбар'єрності об'єктів фізичного оточення і послуг (за результатами моніторингу 2021 року), оприлюднений на сайті Мінрегіону⁶⁰. Відповідний моніторинг проводився Мінрегіоном згідно з Порядком проведення моніторингу та оцінки ступеня безбар'єрності об'єктів фізичного оточення і послуг для осіб з інвалідністю⁶¹.

60 Рейтинг обласних, Київської міської держадміністрацій за ступенем безбар'єрності об'єктів фізичного оточення і послуг (за результатами моніторингу 2021 року) https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2022/01/prezentacziya_2021.pdf

61 Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення моніторингу та оцінки ступеня безбар'єрності об'єктів фізичного оточення і послуг для осіб з інвалідністю» № 537 (2021). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2021-%D0%BF#Text>

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

- Встановити на законодавчому рівні **норми доступності**, яким повинні відповідати збірні пункти евакуації, приймальні пункти евакуації, проміжні пункти евакуації, пункти посадки/висадки, об'єкти залізничної/автобусної інфраструктури (залізничні/автобусні вокзали, станції, платформи тощо), навколишня біля них територія; а також транспортні засоби, в тому числі вагони/автобуси, якими планується під час надзвичайної ситуації перевозити осіб з інвалідністю, насамперед тих, які пересуваються на кріслах колісних або є лежачими.
- **Залучати людей з інвалідністю**, та/або організацій, що представляють їх інтереси, суб'єктів, які забезпечують роботою чи послугами людей з інвалідністю (за їх згодою), до:
 - евакуації та транспортування людей з інвалідністю, логістики відповідних процесів;
 - обстеження, визначення безбар'єрності та адаптації збірних пунктів евакуації, приймальних пунктів евакуації, проміжних пунктів евакуації, пунктів посадки/висадки, об'єктів залізничної/автобусної інфраструктури (залізничні/автобусні вокзали, станції, платформи тощо), навколишньої біля них території;
 - визначення транспортних засобів, в тому числі вагонів/автобусів, якими планується під час надзвичайної ситуації перевозити осіб з інвалідністю, насамперед тих, які пересуваються на кріслах колісних або є лежачими.
- Визначити та затвердити на законодавчому рівні **механізм фінансування** та джерела фінансування обстеження, визначення безбар'єрності та адаптації збірних пунктів евакуації, приймальних пунктів евакуації, проміжних пунктів евакуації, пунктів посадки/висадки, об'єктів залізничної/автобусної інфраструктури (залізничні/автобусні вокзали, станції, платформи тощо), навколишньої біля них території;
- Передбачити необхідне фінансування для **придбання транспортних засобів** (в тому числі вагонів, шкільних автобусів), **доступних** для перевезення людей з інвалідністю, насамперед тих, які пересуваються на кріслах колісних.

БЛОК 5 ДОСТУПНІСТЬ ПРИТУЛКІВ/МІСЦЬ РОЗМІЩЕННЯ ПІСЛЯ ЕВАКУАЦІЇ

Нормативна база⁶² передбачає, що план приймання і розміщення евакуйованого населення у безпечному районі має містити окремий розділ щодо приймання і розміщення осіб з інвалідністю, у якому зазначаються:

- розрахунки евакуйованих осіб з інвалідністю, які прибувають, за станціями висадки та приймальних пунктів евакуації;
- списки будинків і споруд закладів соціального захисту населення та приватних будинків, максимально зручних для розміщення осіб з інвалідністю;
- розрахунок та розподіл транспортних засобів для зустрічі і перевезення евакуйованих осіб з інвалідністю від станції (пункту) висадки до приймальних пунктів евакуації і далі до місць їх розселення;
- список органів соціального захисту та закладів охорони здоров'я безпечного району.

Життєзабезпечення постраждалих полягає у створенні і підтриманні умов, мінімально необхідних для збереження життя і здоров'я населення в зонах надзвичайних ситуацій, на маршрутах евакуації і в місцях розміщення евакуйованого населення, за встановленими нормами і нормативами та включає забезпечення населення водою, продуктами харчування, предметами першої необхідності, місцем для тимчасового проживання, виробами медичного призначення, лікарськими засобами та комунально-побутовими послугами, а також транспортне та інформаційне забезпечення.

При плануванні заходів із життєзабезпечення евакуйованого населення, зокрема забезпечення водою, предметами першої необхідності, житлом, медичними послугами і засобами, комунально-побутовими послугами, транспортом та необхідною інформацією, мають **максимально враховуватися потреби осіб з інвалідністю**. Види та норми майна, а також види та обсяги послуг щодо життєзабезпечення постраждалих встановлюються Кабінетом Міністрів України, а органи місцевого самоврядування організують життєзабезпечення постраждалих на своїй території.

62 Наказ МВС України «Про затвердження Методики планування заходів з евакуації» від 10 липня 2017 року №579.

Безпосереднє життєзабезпечення постраждалих здійснюється силами і засобами відповідних спеціалізованих служб цивільного захисту Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя, районів, територіальних громад. До здійснення заходів щодо життєзабезпечення постраждалих залучаються сили та засоби центральних органів виконавчої влади, аварійно-рятувальні служби.

Порядок розміщення евакуйованого населення визначається Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевою держадміністрацією, на території якої планується розміщувати евакуйоване населення, за заявкою органу, що приймає рішення про проведення евакуації.

Евакуйоване населення розміщується у готелях, санаторіях, пансіонатах, будинках відпочинку, дитячих оздоровчих таборах та у придатних для проживання будівлях підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності.

Нацсоцслужба на підставі інформації місцевих держадміністрацій, органів місцевого самоврядування про наявність у безпечних районах прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу, сімей патронатних вихователів, закладів, в яких передбачається цілодобове перебування дітей, визначає прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу, сім'ї патронатних вихователів, заклади, до яких буде евакуйовано дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, залишених без батьківського піклування, з урахуванням їх віку та стану здоров'я.

Для ВПО з інвалідністю (дорослих та дітей) передбачено надання щомісячної допомоги у розмірі 3000 гривень на одну особу. Для інших осіб – 2000 гривень на особу⁶³. Сума компенсації витрат за тимчасове розміщення (перебування) внутрішньо переміщених осіб як з інвалідністю, так і без неї є однаковою за розміром та становить за кожен людино-день 14,77 грн., а у період з 1 жовтня 2022 р. по 31 березня 2023 р. – на рівні 30 гривень⁶⁴. Хоча, враховуючи, що більшість житла, де розміщуються люди з інвалідністю після евакуації потребує додаткового пристосування, та відповідно додаткових грошових коштів, потрібно збільшити суму компенсації для тих помешкань, де розміщуються люди з інвалідністю. Тобто потреби евакуйованих людей з інвалідністю, а надто потреби у пристосуванні умов проживання до власних потреб не враховані даним порядком та потребують унормування.

63 Згідно Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам» від 20 березня 2022 р. № 332.

64 Згідно Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку компенсації витрат за тимчасове розміщення внутрішньо переміщених осіб, які перемістилися у період воєнного стану» від 19 березня 2022 р. № 333.

Тут варто взяти до уваги те, що маломобільним людям та людям з інвалідністю, які пересуваються на кріслах колісних, важко знайти безбар'єрне приватне житло в оренду, в тому числі через те, що архітектурно доступним для них зазвичай виявляється житло у новобудовах та/або підвищеної комфортності, що здається в оренду за більш дорогими цінами.

Розміщення людей з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, виявилось чи не найбільшим викликом для приймаючих громад.

Про недоступність більшості об'єктів фізичного оточення для людей з інвалідністю й до початку повномасштабного воєнного вторгнення у 2022 році свідчить Рейтинг обласних, Київської міської держадміністрацій за ступенем безбар'єрності об'єктів фізичного оточення і послуг (за результатами моніторингу 2021 року), оприлюднений на сайті Мінрегіону⁶⁵, згідно з яким більшість будівель та споруд залізничних вокзалів, автовокзалів, закладів охорони здоров'я, освіти, а також споруд цивільного захисту виявилися бар'єрними.

Респонденти під час інтерв'ю повідомляли про відсутність достатньої кількості приміщень для прийому евакуйованих, а об'єкти, де по факту розміщували евакуйованих виявилися здебільшого архітектурно недоступними для людей з інвалідністю як всередині (в тому числі кімнати відпочинку, туалети, душові кабінки тощо), так і зовні будівель і мали бар'єрну навколишню територію.

Особливо гостро питання із забезпечення житлом стосувалося евакуйованих осіб з інвалідністю та похилого віку, які потребують особливого догляду та умов проживання. Це здебільшого уразливі категорії, а саме – це самотні (без родичів, або їх родичі кинули напризволяще), люди з інвалідністю та/або похилого віку, які подекуди не пересуваються (постійно лежать) або які пересуваються на кріслах колісних та/чи мають психічні або інтелектуальні порушення тощо). Вони втратили житло або/та не мають можливості самостійно забезпечити себе місцем проживання. Серед цих людей дуже велика кількість інсулінозалежних осіб та осіб, які втратили внутрішні паспорти громадян України та інші документи. Евакуація даної категорії людей здійснюється хаотично в «ручному» режимі.

65 Рейтинг обласних, Київської міської держадміністрацій за ступенем безбар'єрності об'єктів фізичного оточення і послуг (за результатами моніторингу Мінрегіон у 2021 року) https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2022/01/prezentacziya_2021.pdf. Відповідний моніторинг проводився Мінрегіоном відповідно Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення моніторингу та оцінки ступеня безбар'єрності об'єктів фізичного оточення і послуг для осіб з інвалідністю» № 537 від 26 травня 2021 року.

Самі такі люди потрапляють до центру (шелтер/прихисток) для колективного тимчасового розміщення осіб з інвалідністю, створеного у м. Дніпро ГО «Центр соціальної адаптації людей з інвалідністю «Океан добра». Центр був створений з власної ініціативи громадської організації в приміщенні, що належать до комунальної власності, за підтримки голови Штабу Оборони Дніпра та забезпечується фінансуванням за рахунок коштів благодійників і донорів. Цей центр відіграє роль тимчасового притулку для уразливих евакуйованих похилого віку та людей з інвалідністю, де вони можуть перепочити та відновитися деякий час перед тим, як вирушити далі на захід. За словами представниці ГО «Центр соціальної адаптації людей з інвалідністю «Океан добра» маломобільні люди там можуть отримати соціальні послуги супроводу та реабілітації, як правило термін перебування таких категорій осіб варіюється від декількох днів до понад одного місяця. Центр створений на базі медичного закладу та налічує понад 100 ліжок, 60 з них – ортопедичні, спеціально пристосовані до потреб людей з інвалідністю⁶⁶.

Для подальшого переміщення притулок координує свою діяльність з органами виконавчої влади, які надають переліки закладів охорони здоров'я західних регіонів країни, в які пропонується поселити наявних у центрі (шелтері/прихистку) осіб. Проте часто ці заклади переважно розташовані в селищах і селах. З розмов з головними лікарями даних закладів охорони здоров'я було з'ясовано, що заклади, які повинні прийняти наявних в центрі (шелтері/прихистку) осіб: не мають гарячої води; взагалі не мають душових кабін; не мають достатньої кількості ліжкового фонду; не мають необхідного персоналу; не мають архітектурної доступності; не мають достатньої кількості туалетів та не мають архітектурно-доступних туалетів; не мають можливості забезпечувати таких осіб інсуліном; не мають належного опалення для довготривалого перебування в осінньо-зимовий період.

За вищевказаних умов зазначені заклади не пристосовані для того, що б в них розміщали наявних в центрі (шелтері/прихистку) осіб. Зважаючи на те, що люди з інвалідністю та маломобільні групи населення не є хворими і основна частина може самостійно обслуговувати себе та вести господарство, ГО «Центр соціальної адаптації людей з інвалідністю «Океан добра» звернувся до органів влади з проханням знайти для відповідних постраждалих осіб інші, більш прийнятні варіанти забезпечення житлом (а не ліжко-місцями в лікарнях).

66 <https://dv-gazeta.info/dneprnews/v-dnepre-nachal-rabotu-tsentr-dlya-pereselentsev-s-invalidnostyu.html>

Ще одним прикладом тимчасового прихистку для людей з інвалідністю є притулок для переселенців, створений штабом гуманітарного реагування Львівської області. За повідомленням начальника Львівської ОВА на Арені Львів працює центр допомоги внутрішньо переміщеним особам, який допомагає знайти помешкання, транспорт або перечекати та зігрітися перед подорожжю далі на Захід⁶⁷. За період березень – вересень 2022 року на Арені Львів знайшли прихисток понад більше 11 000 вимушено переміщених осіб, понад 2000 з них – люди з інвалідністю. Штаб гуманітарного реагування надавав допомогу із забезпечення засобами для пересування (колісні крісла, милиці та ін) та базовим медичним обладнанням (апаратами для вимірювання тиску та глюкометрами) відповідно до потреб. Більшість засобів надавалися міжнародними гуманітарними організаціями, волонтерами та партнерами з-за кордону. Дослідницька команда відвідала гуманітарний штаб 7 жовтня 2022 року під час дослідження. Притулок розташований на території стадіону, який був нещодавно відбудований з дотриманням норм безбар'єрності, завдяки цьому приміщення було пристосоване для людей з інвалідністю: обладнані пандуси та туалети. Завдяки співпраці з міжнародними партнерами, депутатським корпусом та залученню приватних меценатів на території притулку забезпечується харчування, є в наявності крісла колісні, проводиться цілодобове чергування соціальної служби, здійснюється консультування щодо оформлення необхідних документів для виїзду за кордон та надається медична та психологічна допомога.

Представники реабілітаційних центрів та неурядових організацій під час інтерв'ю та фокус-групових обговорень пропонували використовувати для розміщення евакуйованих людей з інвалідністю наявні державні реабілітаційні центри, санаторії та державні протезно-ортопедичні підприємства у безпечних регіонах, за умови того, що їм буде виділено додаткове фінансування. Однак, якраз під час воєнного стану Мінсоцполітики з іншими органами влади підготувало низку рішень щодо реорганізації таких юридичних осіб та перепідпорядкування їх Фонду державного майна України. Підприємства з виготовлення, ремонту допоміжних засобів реабілітації для осіб з інвалідністю, були виключені зі списку об'єктів, що не підлягають приватизації⁶⁸.

67 <https://old.loda.gov.ua/news?id=66021>

68 Закон України від 27 липня 2022 р. № 2466-IX «Про внесення змін до Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» щодо уточнення деяких положень та сприяння залученню інвестицій у процесі приватизації».

А 14 жовтня 2022 року Уряд передав із сфери управління Мінсоцполітики до сфери Фонду державного майна України санаторії та державні протезно-ортопедичні підприємства, які є складовою системи реабілітації.

Зазвичай таке перепідпорядкування здійснюється перед виставленням на приватизацію підприємств. У зв'язку з зазначеним представники реабілітаційних центрів та неурядових організацій негативно оцінили відповідні дії органів влади.

За сприяння Мінцифри та Мінрегіону було створено сайт prykhystok.gov.ua для пошуку приватного житла для внутрішньо переміщених осіб. На цьому сайті тривалий час не було опції пошуку житла для осіб з інвалідністю. В зв'язку з цим громадська спілка «Всеукраїнська громадська організації «Національна Асамблея людей з інвалідністю України» звернулася⁶⁹ до Урядової уповноваженої з прав осіб з інвалідністю Т.В. Баранцової з відповідного приводу й така функція з'явилася на сайті у жовтні 2022 році. Аналіз приватних пропозицій житла для переміщених людей з інвалідністю на 10 жовтня 2022 року виявив 48 місць для проживання осіб з інвалідністю у різних регіонах, однак там не міститься інформації щодо того, чи є ці місця архітектурно доступні для людей на кріслах колісних.

Ініціатива зі створення такого пошукового сайту є корисним інформаційним ресурсом, який допомагає знайти тимчасовий прихисток, в тому числі і людям з інвалідністю приватним чином, але зовсім не відображає інформації щодо доступних місць для тимчасового розміщення, які пропонуються органами місцевої влади. Про потребу у створенні такого реєстру зазначали представники НУО, які займаються евакуацією організованих груп людей з інвалідністю. *«Основна проблема – це відсутність будь-якої інформації або реєстру щодо того, які громади готові приймати людей з інвалідністю, куди ми можемо їх вивезти. Ми самі контактуємо з органами місцевого самоврядування та шукаємо чи є в них можливість розмістити тих, кого ми евакуюємо. Це займає багато часу та зусиль. На початку війни багато очільників громад йшли нам на зустріч та надавали приміщення для тимчасового розміщення у школах та інших закладах, але зараз приміщень немає, вже області переповнені, люди постійно мігрують, потрібен реєстр, який би відстежував де з'являється можливість розмістити людей. А розмістити людей з інвалідністю у пристосованому для їх потреб приміщенні – це дуже не просто»* – представник НУО з Харківщини. Отже потреба у запровадженні реєстру приміщень для розміщення евакуйованих, адаптованого під потреби людей з інвалідністю, залишається актуальною.

69 Лист від 30 серпня 2022 р. № 223/3.

Велику **роль у забезпеченні житлом евакуйованого населення, в тому числі людей з інвалідністю**, під час воєнного стану 2022 року відіграють **волонтерські ініціативи та недержавні організації**.

Наприклад, ГС «ВГО «Національна Асамблея людей з інвалідністю в Україні», залучивши кошти міжнародних донорів, спрямувала їх на підтримку регіональних 10 центрів тимчасового перебування (для ВПО з інвалідністю, їхніх родин, батьків, які виховують дітей з інвалідністю та літніх людей) і мобілізаторок (активістів із чиста людей з інвалідністю), які на місцях займалися допомогою в евакуації людей з інвалідністю. БО «Лікарі за кордоном» мають свій медичний потяг евакуації. БФ «ВостокСОС» навіть спеціалізується на евакуації маломобільних груп населення, хоча і не має транспорту із підйомником. Чимало громадських об'єднань осіб з інвалідністю створювало в соціальних мережах і месенджерах групи і таким чином координувало роботу з надання людям допомоги в евакуації та розміщення.

Окремі представники благодійних, волонтерських та громадських організацій зазначали, що ймовірна причина активізації волонтерського руху полягає в тому, що органи влади взагалі не займаються питаннями цивільного захисту та евакуації осіб з інвалідністю, адже люди з інвалідністю з відповідних питань здебільшого звертаються до неурядових організацій, якщо немає змоги виїхати самостійно.

Разом з тим нормативно-правовими актами не передбачено, але і не заборонено залучення людей з інвалідністю та/або їх представників до організації забезпечення тимчасового прихистку в громадах, куди евакуюються люди з інвалідністю. Враховуючи значний досвід евакуації людей з інвалідністю необхідно передбачити у нормативно-правових актах залучення людей з інвалідністю та/або організацій, що представляють їх інтереси, суб'єктів, які забезпечують роботою чи послугами людей з інвалідністю, а приймаючим громадам – сприяти залученню таких представників до:

- розроблення плану приймання і розміщення у безпечному районі евакуйованого населення;
- складання списків станцій висадки та приймальних пунктів евакуації;
- складання списків будинків і споруд та приватних будинків, максимально зручних для розміщення осіб з інвалідністю;

- складання списків транспортних засобів для зустрічі і перевезення евакуйованих осіб з інвалідністю від станції (пункту) висадки до приймальних пунктів евакуації і далі до місць їх розселення;
- завчасного визначення та обстеження архітектурної доступності будинків та споруд та доступності транспортних засобів, якими здійснюється евакуація.

Враховуючи наведене можна зробити висновок, що розміщення евакуйованого населення на безпечних територіях має значний перелік проблем, а якщо говорити про розміщення евакуйованих людей з інвалідністю й поготів: відсутність архітектурно доступних приміщень для проживання, нестачу будь-якого житла для прийому евакуйованих, відсутність реєстрів потреб евакуйованих людей з інвалідністю тощо.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

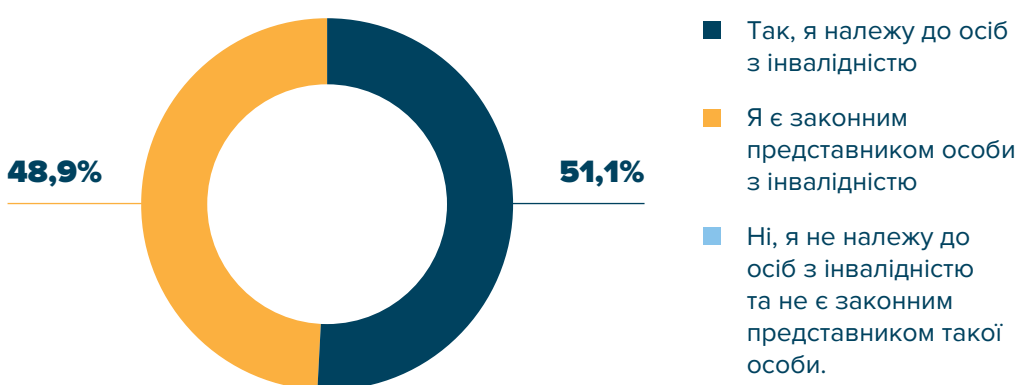
- ✓ Передбачити нормативно-правовими актами, які регулюють процеси розміщення евакуйованих людей з інвалідністю обов'язкову вимогу щодо забезпечення архітектурної доступності усіх будівель та споруд, призначених для розміщення евакуйованих⁷⁰. Органам місцевого самоврядування – забезпечити розміщення евакуйованих у **доступних приміщеннях**.
- ✓ Унормувати **залучення людей з інвалідністю** та/або організацій, що представляють їх інтереси, суб'єктів, які забезпечують роботою чи послугами людей з інвалідністю (за їх згодою), до:
 - розроблення плану приймання і розміщення у безпечному районі евакуйованого населення;
 - обстеження і оцінки безбар'єрності будівель та архітектурних споруд і подальшої адаптації станцій висадки та приймальних пунктів евакуації;
 - визначення транспортних засобів для зустрічі і перевезення евакуйованих осіб з інвалідністю від станції (пункту) висадки до приймальних пунктів евакуації і далі до місць їх розселення.
- ✓ Визначити та затвердити на законодавчому рівні механізм та **джерела фінансування** для:
 - обстеження і оцінки безбар'єрності та адаптації станцій висадки та приймальних пунктів евакуації, будівель і споруд, максимально зручних для розміщення осіб з інвалідністю, навколишньої біля них території;
 - заходів із життєзабезпечення евакуйованого населення, зокрема забезпечення водою, предметами першої необхідності, житлом, медичними послугами і засобами, комунально-побутовими послугами, транспортом та необхідною інформацією, мають максимально враховуватися потреби осіб з інвалідністю.
- ✓ **Збільшити** щонайменше вдвічі **суму** компенсації витрат за **тимчасове розміщення** (перебування) внутрішньо переміщених осіб з інвалідністю.
- ✓ Вдосконалити на сайті prykhystok.gov.ua пошук житла для людей з інвалідністю таким чином, щоб можна було зрозуміти чи є воно **архітектурно доступним**.
- ✓ Створити **реєстр** приміщень для тимчасового розміщення евакуйованих осіб та житла доступного для внутрішньо переміщених осіб з інвалідністю.

⁷⁰ Відповідно державним будівельним нормам «Інклюзивність будинків та споруд» В.2.2-40:2018 <https://dreamdim.ua/wp-content/uploads/2019/03/DBN-V2240-2018.pdf>

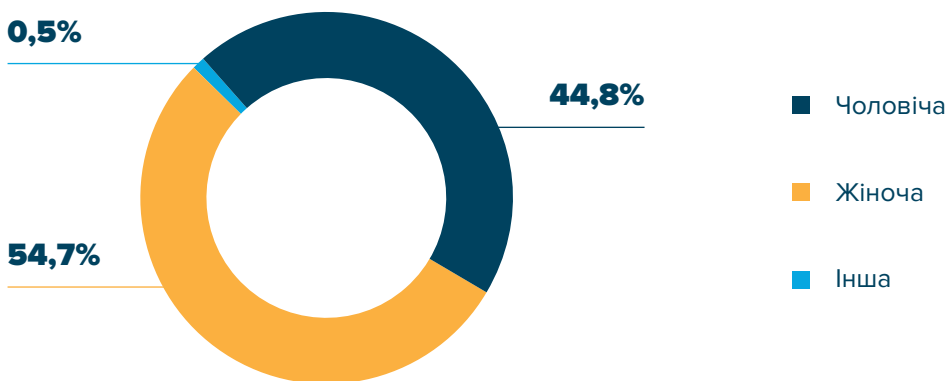
РОЗДІЛ 3.

Результати опитування людей з інвалідністю, які евакуювалися самотійно або з їх законними представниками

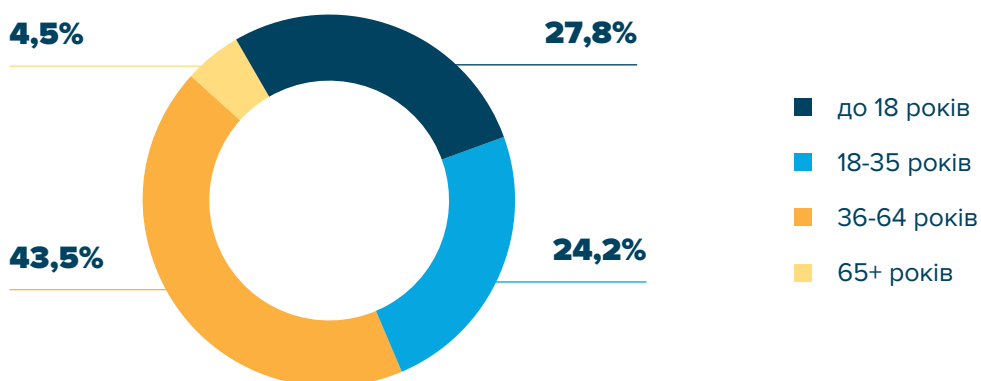
223 респонденти взяли участь у опитуванні шляхом заповнення гугл-анкетування у період з 16 вересня 2022 року по 07 жовтня 2022 року. З них 51,1% зазначили свою приналежність до категорії осіб з інвалідністю, а 48,9% були законними представниками осіб з інвалідністю.

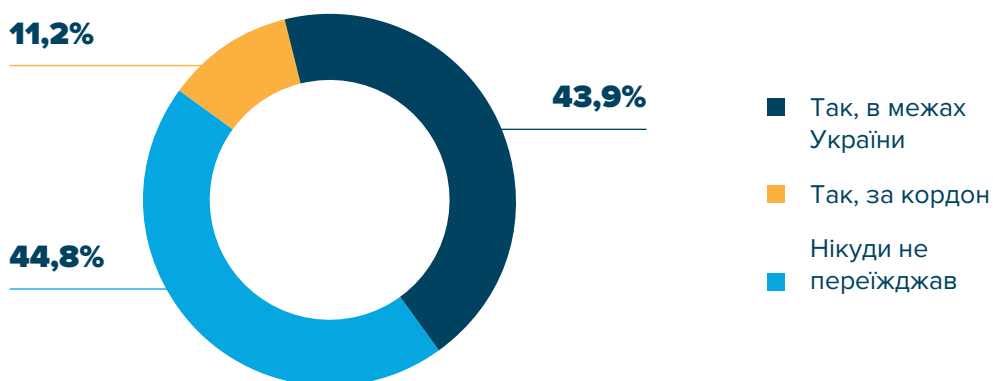
У дослідженні взяли участь 54,7% жінок та 44,8% чоловіків, одна особа позначила свою приналежність до категорії «інші».

До участі у дослідженні долучилися представники усіх вікових груп, зокрема 27,8% представників дітей з інвалідністю віком до 18 років.

44,8 % опитаних осіб з інвалідністю та/або їх представників евакуювалися за кордон. Та майже стільки ж (43,9%) в межах України.

До евакуації у власному житлі проживали 193 та 18 респондентів винаймали житло, отже переважна більшість опитаних – більше 90% – не перебували у закладах й відповідно рішення про евакуацію приймали самостійно (55%) або за порадою родичів (35%).

25 респондентів (або 11,2%) не змогли евакуюватися та залишилися у своєму житлі, половина з яких залишилась в регіонах, де відбувалися або відбуваються активні бойові дії: Харківська, Дніпропетровська, Сумська та Київська області.

«Я ще не визначилася із евакуацією, нема з ким порадитись, і нема з ким (чуючим супроводжуючим) у разі необхідності виїхати. Я одна не зможу їздити транспортом, та ще й за кордон, через труднощі із слухом (слуховий апарат не повністю помагає розуміти кожне слово співрозмовника). Слухова інформація майже не доступна, а письмово писати пояснення ніхто із чуючих людей не хоче (субтитри відсутні). Інвалід по слуху стає заручником обставин», – слабчуща респондентка;

«Нікуди я не їду, я у себе вдома, як «в норі», – слабчущий чоловік похилого віку із Київської області;

«Ми весь час просиділи у підвалі нашого будинку поки не прийшли солдати і надали нам 20 хвилин щоб ми покинули наш будинок. Ніякий вид транспорту не їздив по місту, люди могли переміщатися тільки на своїх автівках. Довелося йти пішки, у нашого автомобіля сів акумулятор і ніхто нам не допоміг і тоді ми пішли до родичів і сиділи там у них у підвалі Ми не знали де і коли проходила евакуація. В нас була потреба у супроводі, але мене ніхто не супроводжував. Ми й досі відчуваємо упереджене ставлення, не було пристосованого транспорту, не було інформації, яким чином можна виїхати, страх попасти під обстріл, не було супроводу у дорозі», – представник маломобільної дитини з інвалідністю з Луганської області.

Переважна більшість людей з інвалідністю евакуювалися автомобілем – 48,9 %, потягом – 31,8 %, автобусом – 22%.

Разом із тим, були й такі, які евакуювалися пішки, на човні, мікроавтобусом, вантажівкою, автомобілем швидкої медичної допомоги тощо.

Жодна із опитаних людина не вказала, що до транспорту їй допомогли дістатися представники органів влади.

Проблема із пальним, що виникла через руйнацію ворогом автозаправних станцій та відповідної інфраструктури, спричинила величезний колапс на дорогах і неможливість та дорогу вартість доїзду до залізничного транспорту.

57 із 223 осіб зазначили, що мають труднощі при ходьбі або підйомі сходами.

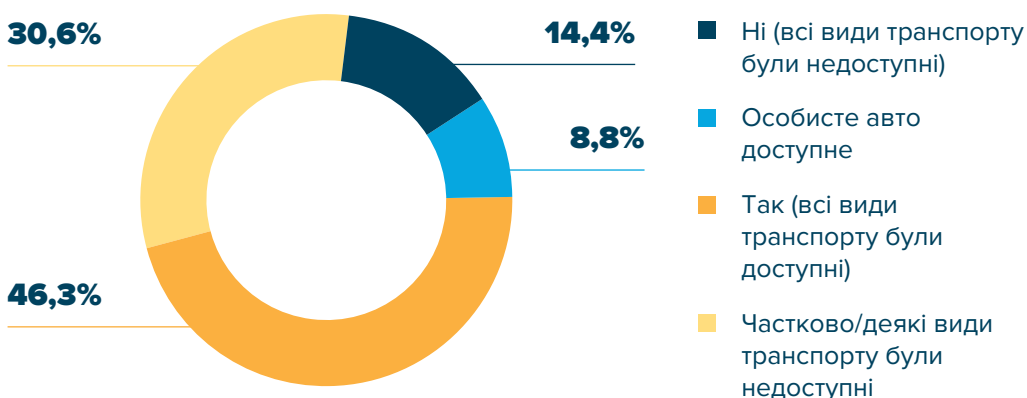
З них 43 особи зазначили, що мають досвід евакуації потягом, при чому майже половина з них (20 респондентів) зазначали, що мали труднощі із доступністю:

«Людині на інвалідному візку, яка зовсім не ходить дуже нелегко піднятися на потяг при допомозі, а самостійно зовсім нереально, все робилося за повною допомогою батьків дитини, які ледь змогли підняти не ходячу дитину віком 6 років по дуже крутим сходам, ніяка допомога організацій не надавалась, ми ледь встигли на потяг добираючись самостійно зі свого міста в сусідній, під обстрілами, так як ближче не було можливості сісти на потяг для евакуації», – респондентка з Луганської області.

«Недоступний потяг, в який заносили, недоступний бус, який ловила на дорозі, щоб дістатися кордону», – молода маломобільна жінка з Дніпропетровської області.

119 осіб із 216 респондентів, які евакуювалися, зазначили, що транспорт був доступним, зокрема 19 виїхали особистим авто або автівкою родичів. 45% респондентів, які евакуювалися зазначали, що транспорт був або не доступний зовсім (14,4%) або частково (30,6%). Причому серед видів недоступного транспорту були зазначені майже усі: потяг, автомобіль, човен, вантажівка, автобус, карета швидкої допомоги.

Чи був доступний для Вас транспорт, яким ви евакуювалися?

Причому на недоступність транспорту звертали увагу також і особи, які не евакуювалися. Із 25 осіб, які не евакуювалися 22 особи зазначили, що транспорт був для них повністю або частково недоступний.

Лише три респонденти, які нікуди не виїжджали відповіли, що транспорт був доступний для них, ці особи проживають у Івано-Франківській та Чернівецькій області. Відповідно, доступність транспортних засобів стала серйозним бар'єром для евакуації людей з інвалідністю.

«Евакуювався власним автомобілем, тому що немає жодних варіантів для великих електровізків», – респондент із м. Києва, середнього віку

«У дитини аутизм, тому ми не змогли їхати евакуаційним потягом- вони були переповнені, дитині тяжко коли багато людей. Виїжджали на авто з родичами», – батько дитини з аутизмом з Донецької області.

«Несли впродовж евакуації багато часу на руках дочку-інваліда, бо власного транспорту не маємо...», – респондентка з м. Чернігів;

«Виїжджали з Херсону зі знайомими на маленькому мікроавтобусі. Моя дитина з аутизмом. Тому для неї було краще серед знайоми. Винаймати інший транспорт у нас не було коштів», – мати дитини з інвалідністю з Херсону;

«Людині з інвалідністю скористатися будь-яким транспортом в період із 25 лютого в Києві було практично неможливо. Міський транспорт не працював, таксі пропонувало нереальні ціни. На залізничному вокзалі потрапити в потяг із дітьми практично нереально», – слабозорий чоловік з Київщини.

Через воєнні дії та окупацію транспорт був фізично недоступний.

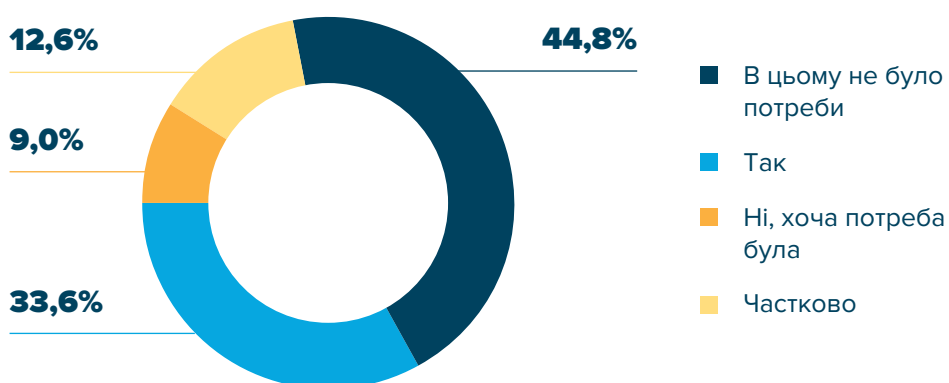
«Жили в окупації, виходили пішки» – мешканка Київської області, «Був підірваний міст через річку та ми могли виїхати тільки на електричці», – жінка з аутистичним розладом з Київської області;

«В місті Ірпінь транспорту для евакуації не було, потрібно було самостійно йти до Ромінівського мосту», – маломобільний чоловік з Київської області;

«Евакуація з окупованої території набагато важча, чим з інших. Маріуполь практично не мав змоги евакуювати людей з інвалідністю. Якщо хтось виїжджав, то тільки особистим транспортом. Зараз нічого не змінилося, люди потерпають там, а виїхати не можуть», – маломобільна жінка з Донецької області.

Чимало представників виконавчої влади і благодійних, волонтерських і громадських організацій під час інтерв'ю відмітили, що в Україні немає доступного транспорту для евакуації. Найбільше від цього страждали ті особи, які пересувалися на кріслах колісних або були лежачими. При цьому чимало людей з інвалідністю, які користуються кріслом колісним, вказали, що їх заносили на руках до вагону та виносили на руках з нього, зокрема на Львівському залізничному вокзалі, що свідчить про відсутність на багатьох залізничних станціях підйомників. Через непристосованість та обмеженість міст в евакуаційних автобусах люди подекуди вимушені були евакуюватися без своїх крісел колісних, в тому числі з електроприводом, а лежачих хворих просто клали на матрацах в проходах автобусів.

Чи допомагав Вам хтось при посадці в транспорт, яким Ви переміщалися/ евакуювалися, та висадці з нього?

9 % осіб з інвалідністю повідомили, що їм ніхто не допомагав при посадці в транспорт, яким вони евакуювалися, та висадці з нього, хоча вони потребували допомоги. 12,6 % таких людей зазначили, що була лише часткова допомога. 20,6 % осіб з інвалідністю згадали, що під час посадки в транспорт, яким вони евакуювалися, не використовувалися розумні пристосування (піднімальні платформи, підйомники тощо). Навіть шкільні автобуси, які, в першу чергу, використовуються під час евакуації, виявилися недоступними для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення та не мали підйомників. Здійснювати евакуацію автомобілями швидкої медичної допомоги виявилось не раціонально, адже до карети швидкої допомоги можна помістити максимум двох лежачих осіб.

93 % осіб з інвалідністю евакуювалися самі чи з родичами за допомогою благодійних, волонтерських, громадських чи релігійних організацій, тоді як 7 % людей з інвалідністю вказали,

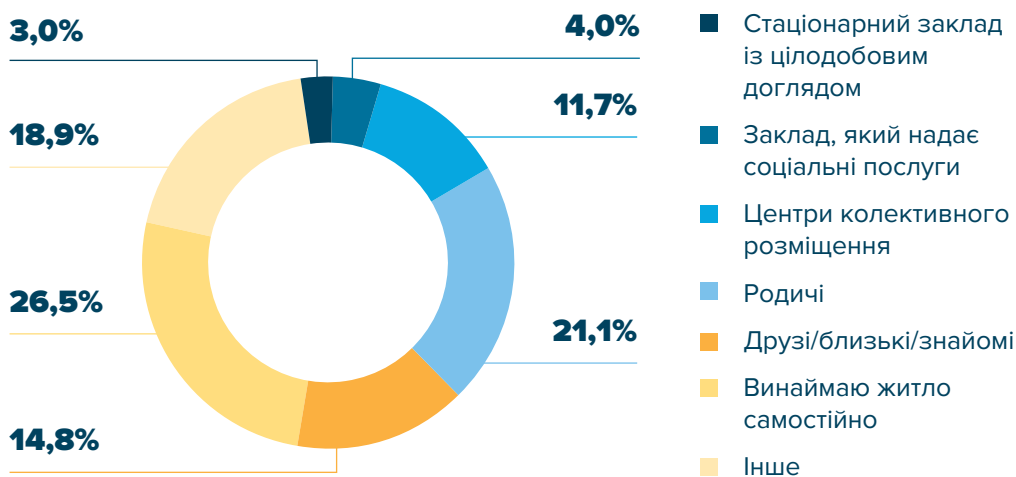
що евакуювалися самостійно, хоча потребували супроводу. При цьому деякі представники благодійних, волонтерських та громадських організацій осіб з інвалідністю зазначили, що чимало осіб з інвалідністю могли б виїхати за кордон, але їх немає кому супроводжувати, а тому вони самостійно не можуть та/або відмовляються залишати межі країни.

7 респондентів зазначили, що евакуювалися із закладів (соціальні гуртожитки, інтернат), решта – із власного помешкання або мешкали із родичами до евакуації.

«Була інформація про евакуаційний потяг з соціальних мереж, ми її вишукували самостійно, але не було ніякої інформації як до нього дістатися, все робили власними силами, дуже складно було знайти транспорт яким дістатись до сусіднього міста яке знаходиться в 20 кілометрів від нашого місця перебування, міста в якому ми жили у себе вдома, під обстрілами через знайомих та їх знайомих знайшли водія який за великі кошти, наші останні, довів дитину з інвалідністю на візку та нас, її батьків, тому як не було ніякої інформації, ні організації евакуації людей з інвалідністю з нашого міста, центр який спеціалізується на реабілітації, структури соціального захисту, міська рада всі структури в яких можливо було дізнатись хоч якусь інформацію с приводу евакуації виїхали ще раніше за нас, не давши нам ніякого плану для врятування життя людей з інвалідністю», – мати маломобільної дитини на візку з Луганської області.

40,8 % осіб з інвалідністю заздалегідь не знали в який саме населений пункт вони евакуювалися. Тобто, вони їхали без будь-яких домовленостей просто далі від війни. Приймаючи місцеві органи хоча і зобов'язані адаптувати місця колективного розміщення під потреби людей з інвалідністю, однак таких місць обмаль і інформації про нього немає ніде. Навіть на сайті prykhystok.gov.ua/find відсутня опція пошуку житла, архітектурно доступного для людей з інвалідністю, а розмір компенсації витрат за тимчасове розміщення (перебування) внутрішньо переміщених осіб в приватному житлі є однаковим незалежно від того, чи має переміщена особа інвалідність чи ні. Відповідно, пристосування орендованого приватного житла до власних потреб людям з інвалідністю доводилось робити власним коштом, адже кошти на пристосування житла для розміщення людей з інвалідністю в приватному житлі не передбачені державою.

Де Ви проживаєте (проживали) після переміщення/евакуації?

100 (або 44,8%) опитаних людей з інвалідністю евакуювалися за кордон, з них майже половина проживає у центрах колективного розміщення: таборах біженців, стаціонарному закладі із цілодобовим перебуванням осіб з інвалідністю, готелях, церквах або у соціальному житлі. 15 з них зазначили, що не мають належних умов перебування й, хоча і зверталися по допомогу, але пристосованого до своїх потреб житла не отримали. Один респондент повідомив про примус до праці у Німеччині, що є грубим порушенням прав людини.

«Мене волонтер у Німеччині (м. Зульцбах, Саар) насильно змушувала працювати, забрала паспорт, у поліції зробили новий.. на цьому все закінчилося для неї. Наразі я потребую операції на хребті, але, на жаль, не знаю до кого звернутися», – респондент із труднощами зору категорії 36-64 роки, з Донецької області.

30 % респондентів з інвалідністю, які евакуювались в межах України проживають після евакуації в непристосованому житлі. 12,1 % таких осіб зверталися з приводу необхідності пристосування житла, але результату не було. Водночас за інформацією ДСНС звернень для зміни місця розміщення, оскільки воно не пристосовано під потреби осіб з інвалідністю до ДСНС не надходило. Це вказує на те, що наявний механізм реагування на порушення прав людей з інвалідністю потребує покращення, зокрема шляхом залучення відповідних підрозділів ДСНС до реагування на такі порушення під час надзвичайних станів.

Респонденти вказали наступні бар'єри/складнощі, з якими вони стикнулися (стикалися) під час евакуації:

- соціально-психологічні: 51 % вказали про страх попасти під обстріл; 47 % не мали бажання залишати рідний дім.
- 34 % респондентів вказували на фінансові труднощі (брак коштів);
- 26 % мали труднощі в спілкуванні. Так, нечуючий респондент зазначив: «Спілкування важке, і чуючі люди не завжди бажать пояснювати письмово інформацію для 100% розуміння мною, мені потрібні субтитри, а вони не доступні»
- 26 % – нестача інформації щодо того, яким чином можна виїхати;
- 16% – про проблеми із транспортуванням, у т. ч.: 11 % вказали, що не було пристосованого транспорту; 5 % не змогли дістати квитки на транспорт;
- 9 % не мали супроводу під час евакуації;
- 9 % стикнулися із упередженим ставленням, а ще 4 % зазначили, що їх не бажали брати до транспортного засобу.

Бар'єри під час евакуації

Вибрані цитати щодо труднощів:

- *«в Україні відсутні місця (готелі) та інше для ночівлі людей із тяжкою інвалідністю в електроколясці»;*
- *«нестача інформації про пункт призначення, страх невідомого. Погане самопочуття від довгої поїздки»;*
- *«великі черги за бензином»;*
- *«багато пересадок»;*
- *«біль, розпач, розгубленість, відсутність сну та нормального харчування, відсутність розуміння, як жити далі»;*
- *«На кордоні України службовці відмовлялись пропускати поза чергою. Як результат 15 годин на ногах та обидві з дитиною захворіли».*

ВИСНОВКИ

Результати опитування людей з інвалідністю показали, що під час вимушеної евакуації, спричиненої війною, протягом лютого-вересня 2022 року багато людей з інвалідністю вимушені були евакуюватися самостійно через те, що передбачена в Україні система евакуації не спрацювала.

Найвний транспорт та місця для розміщення здебільшого зовсім не пристосовані для евакуації людей з інвалідністю, зокрема на транспорті бракує базових розумних пристосування для людей на кріслах колісних, що стало бар'єром для їх евакуації. Відповідно, можна зробити висновки, що інфраструктура та транспорт в Україні потребує покращення та збільшення фінансування, щоби зробити його безбар'єрним та архітектурно доступним.

Під час підготовки до евакуації потрібно врахувати потреби людей з різними типами порушень. Респонденти з інвалідністю вказували на недоступність інформації про способи евакуації, відсутність субтитрів унеможлилювала отримати інформацію нечуючим людям.

Неврегульованість у питаннях супроводу людей з інвалідністю для їх виїзду за кордон, а надто неможливість супроводжувати людей з тяжкими порушеннями під час перетину кордону та під час слідування до місця призначення за кордоном обмежили можливості людей з інвалідністю скористатися пропозиціями гуманітарних програм допомоги за кордоном.

Відповіді багатьох респондентів підтвердили припущення дослідників щодо того, що часто потреби людей з інвалідністю не враховувались під час евакуації. Більше того, наявний механізм розгляду скарг на порушення прав людей з інвалідністю не завжди спрацьовує в умовах надзвичайного стану. Для того, щоби надати доступ людям з інвалідністю до безпечного і дієвого механізму реагування на порушення їх прав та розгляду їх скарг на рівні з іншими під час надзвичайних станів варто долучати ДСНС та її структурні підрозділи на рівні територій до реагування на такі порушення та скарги.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

ВИСНОВКИ

На підставі проведення дослідження виявлено багато бар'єрів, які зумовлюють порушення прав людей з інвалідністю під час евакуації в Україні. Стрімкий наступ ворожих військ та введення воєнного стану 24 лютого 2022 року стали важким випробуванням для наявної системи евакуації населення під час виникнення надзвичайних ситуацій в країні. Органам державної влади довелося у терміновому порядку вносити зміни до цілої низки нормативно-правових актів, щоб пристосуватися до нових реалій воєнного часу та викликів забезпечення прав людини під час війни. Люди з інвалідністю стали одними з найбільш уразливих категорій населення, евакуація яких виявилась складним завданням не тільки через повномасштабну війну, але й внаслідок бар'єрного середовища, в якому не вистачає ані пристосованого транспорту для переміщення людей на кріслах колісних, ані архітектурно доступних приміщень, ані адаптованих до потреб людей з порушенням зору та слуху інформаційних повідомлень про способи та етапи евакуації.

Це обумовлено цілою низкою проблем:

- На центральному рівні відсутні методичні рекомендації щодо евакуації людей з різними типами порушень, як категорії осіб, яка потребує особливої уваги для забезпечення рівного доступу до евакуації.
- Як на центральному, так і на регіональному та місцевому рівнях не відбувалася належна координація та взаємодія різних органів влади та суб'єктів під час планування та здійснення евакуації.
- Органи влади та населення не винесли належних уроків із подій 2014 року щодо імплементації положень статті 11 Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, якою зобов'язано держави-учасниці вживати усіх необхідних заходів для забезпечення захисту й безпеки людей з інвалідністю у ситуаціях збройних конфліктів.

- Чинне законодавство з питань евакуації подекуди містить декларативні норми, які не мають механізмів практичної реалізації. Нормативно-правові акти не повною мірою враховують права та інтереси людей з інвалідністю з різними видами порушень.
- Наявні норми ігноруються та не виконуються державними і недержавними суб'єктами в силу різних об'єктивних і суб'єктивних обставин.

Виявлені бар'єри до евакуації осіб з інвалідністю можна згрупувати у три кластери: екологічні, сприйняттєві та інституційні⁷¹.

ЕКОЛОГІЧНІ БАР'ЄРИ

Більшість об'єктів фізичного оточення (в тому числі автобусної та залізничної інфраструктури, колективні центри тимчасового розміщення та інші), що використовувалися під час евакуації, не пристосовані до потреб людей з інвалідністю.

Не вистачає транспортних засобів, в тому числі вагонів/автобусів пристосованих/доступних для перевезення людей з інвалідністю, насамперед тих, які пересуваються на кріслах колісних або є лежачими; у місцевих громадах майже відсутній спеціально обладнаний транспорт для перевезення людей з інвалідністю; переважна кількість звичайних та шкільних автобусів не відповідають принципам безбар'єрності та не пристосовані до перевезення людей з інвалідністю.

На багатьох вокзалах не має мобільних пересувних підйомників, вагони поїздів практично не обладнанні вбудованими підйомниками, залізнична інфраструктура є архітектурно малодоступною та має багато бар'єрів, відсутні спеціально підготовлені служби супроводу.

Бракує архітектурно доступних колективних місць для тимчасового розміщення евакуйованих, які були би пристосовані до потреб людей з різними типами порушень.

На сайті prykhystok.gov.ua не передбачена опція пошуку житла за критерієм архітектурної доступності помешкання для людей з інвалідністю.

⁷¹ Дані кластери бар'єрів визначені у Настановах щодо інклюзії осіб з інвалідністю в гуманітарній сфері. Міжвідомчий постійний комітет (МКП), 2019 рік. https://interagencystandingcommittee.org/system/files/2020-11/ASC%20Guidelines%20on%20the%20Inclusion%20of%20Persons%20with%20Disabilities%20in%20Humanitarian%20Action%2C%202019_0.pdf

СПРИЙНЯТТЄВІ БАР'ЄРИ

В Україні люди з інвалідністю не долучені до прийняття рішень щодо планування евакуації, транспортування та розміщення, вони відчули та відчують багато бар'єрів і проблем під час відповідних процесів.

Не ведеться облік потреб людей з інвалідністю за типами порушень.

Навчальні програми для працівників ДСНС, аварійно-рятувальних служб і залізничного транспорту щодо надання допомоги населенню під час надзвичайних ситуацій не враховують усі типи порушень, які можуть бути в людей з інвалідністю та хронічними захворюваннями.

Немає міжгалузевих навчальних програм/інструктажів/інформаційних матеріалів, які би давали інформацію для різних служб та організацій, які долучені до евакуації населення щодо того, яким чином краще враховувати потреби людей з інвалідності в залежності від різних типів порушень, статі, віку.

Людей з інвалідністю практично не долучають до планування евакуації, навчання аварійно-рятувальних команд щодо особливостей поведінки з людьми з різними типами порушень під час транспортування, логістики процесів евакуації людей з інвалідністю; обстеження, визначення безбар'єрності та адаптації збірних пунктів евакуації, приймальних пунктів евакуації, проміжних пунктів евакуації, пунктів посадки/висадки, об'єктів залізничної/автобусної інфраструктури (залізничні/автобусні вокзали, станції, платформи тощо), навколишньої біля них території, транспортних засобів, якими здійснюється евакуація.

ІНСТИТУЦІЙНІ БАР'ЄРИ

Немає належної взаємодії різних органів та суб'єктів системи цивільного захисту України під час панування та здійснення заходів з евакуації населення, в тому числі осіб з інвалідністю.

Відсутня відповідальність за неврахування прав та інтересів осіб з інвалідністю під час евакуації, а також не визначений суб'єкт, який би мав право на притягнення до відповідальності за відповідні правопорушення.

Щорічні плани основних заходів цивільного захисту на відповідні роки не містять ніяких суттєвих заходів з приводу врахування потреб людей з різними типами порушень, зокрема не визначені окремо заходи для осіб з порушенням слуху та мовлення, в тому числі тих, хто повністю не чує, осіб з порушенням зору та особи, в тому числі тих, які повністю не бачать, осіб з порушенням мобільності та зі складнощами з самообслуговування, осіб з когнітивними порушеннями.

Людей з інвалідністю та/або їх представників, які займаються евакуацією населення, не включено до складу комісій з евакуації та координаційних штабів, складання планів евакуації та моніторингу щодо того чи враховуються потреби людей з різними типами порушень під час впровадження таких планів.

Порядок виявлення осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, які проживають у зоні надзвичайної ситуації або можливого ураження, та організації їх супроводження, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2018 р. № 282, не узгоджується із Кодексом цивільного захисту України, Порядком проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій (збройних конфліктів), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841, та Методикою планування заходів з евакуації, затвердженої наказом МВС України від 10.07.2017 № 579, в згаданих документах не визначені норми щодо порядку прибуття осіб з інвалідністю, які не можуть самостійно пересуватися, до збірних пунктів евакуації або проведення їх евакуації з місць постійного проживання.

Відсутні методичні рекомендації щодо ведення обліку людей, які потребують евакуації відповідно до типу порушень, зокрема з порушенням органів зору, слуху, опорно-рухового апарату, з розумовою відсталістю, психічними розладами, та інших маломобільних груп населення (осіб, які їх супроводжують), у тому числі тих, які перебувають у закладах охорони здоров'я, освіти та соціального захисту. Такі статистичні дані необхідні для пріоритетизації потреб людей з інвалідністю під час евакуації.

Не деталізовано норми законодавства в частині інформування осіб з інвалідністю про надзвичайні ситуації залежно від виду порушень у таких осіб.

Немає порядку евакуації самотніх людей з інвалідністю та/або похилого віку, які подекуди не пересуваються (постійно лежать) або які пересуваються на кріслах колісних та/чи мають психічні або інтелектуальні порушення тощо), та механізму фінансування такої евакуації.

Не встановлено механізм супроводу людей з важкими формами інвалідності, в яких немає родичів, але вони бажають евакуюватись за межі України.

Наявні проблеми із видачею закордонними дипломатичними установами України довідок про перебування осіб з інвалідністю та дітей з інвалідністю на консульському обліку за кордоном.

Розмір компенсації витрат за тимчасове розміщення (перебування) внутрішньо переміщених осіб однаковий для всіх та не враховує необхідність додаткових витрат на облаштування приміщень відповідно до потреб людей з інвалідністю.

Не визначені випадки неможливості направлення повнолітньої особи до медико-соціальної експертизи, дитини – до лікарсько-консультативної комісії, що обумовлює неможливість автоматичного продовження інвалідності на період дії воєнного стану, хоча нормативно така опція передбачена.

Відсутній реєстр житла, адаптованого під потреби евакуйованих людей з інвалідністю.

На законодавчому рівні не визначені вимоги щодо безбар'єрності, механізму та джерел фінансування обстеження, алгоритму оцінки безбар'єрності.

Не передбачаються видатки з державного бюджету на адаптацію до потреб людей з інвалідністю:

- збірних, приймальних, проміжних пунктів евакуації, пунктів посадки/висадки, об'єктів залізничної/автобусної інфраструктури (залізничні/автобусні вокзали, станції, платформи тощо), будинків і споруд розміщення, навколишньої біля них території;
- транспортних засобів, в тому числі вагонів/автобусів, насамперед йде мова про адаптацію до потреб тих людей, які пересуваються на кріслах колісних або є лежачими;

Не передбачені видатки з державного бюджету на життєзабезпечення евакуйованого населення, зокрема забезпечення водою, предметами першої необхідності, житлом, медичними послугами і засобами, комунально-побутовими послугами, транспортом та необхідною інформацією;

Владними інституціями не здійснюється моніторинг додержання прав осіб з інвалідністю під час надзвичайних ситуацій;

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України, міністерствам та іншим центральним органам виконавчої влади, обласним, Київській міській державним адміністраціям, органам місцевого самоврядування відповідно до компетенції та повноважень:

- забезпечити належну імплементацію положень статті 11 Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, якою зобов'язано держави-учасниці вживати, відповідно до своїх зобов'язань за міжнародним правом, зокрема міжнародним гуманітарним правом та міжнародним правом з прав людини, усіх необхідних заходів для забезпечення захисту й безпеки осіб з інвалідністю у ситуаціях ризику, зокрема в збройних конфліктах, надзвичайних гуманітарних ситуаціях та під час стихійних лих;
- переглянути законодавство з питань евакуації з метою повного врахування прав та інтересів всіх людей з інвалідністю, насамперед осіб з порушенням слуху та мовлення, в тому числі ті, хто повністю не чує, осіб з порушенням зору та осіб, які повністю не бачать, осіб з порушенням мобільності та зі складнощами в самообслуговуванні, осіб з когнітивними порушеннями, а також деталізації норм законодавства щодо евакуації по кожному нозологічному захворюванню.

Міністерству внутрішніх справ України, Державній службі України з надзвичайних ситуацій за участі інших міністерств та інших центральних органів виконавчої влади:

- внести на розгляд Уряду зміни до законодавства щодо узгодження Порядку виявлення осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, які проживають у зоні надзвичайної ситуації або можливого ураження, та організації їх супроводження, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2018 р. № 282, із Кодексом цивільного захисту України, Порядком проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій (збройних конфліктів), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841, та Методикою планування заходів з евакуації, затвердженою наказом МВС України від 10.07.2017 № 579, визначивши в згаданих документах, в тому числі норми щодо складання списків осіб, які підлягають евакуації, порядку прибуття осіб з інвалідністю, які не можуть самостійно пересуватися, до збірних пунктів евакуації або проведення їх евакуації з місць постійного проживання;

- внести на розгляд Уряду зміни до законодавства щодо узгодження Кодексу цивільного захисту України та Положенням про організацію оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій та зв'язку у сфері цивільного захисту, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2017 р. № 733, в частині інформування осіб з інвалідністю про надзвичайні ситуації та деталізувати в чому полягає специфіка такого інформування залежно від виду порушень у таких осіб;
- внести на розгляд Уряду зміни до законодавства щодо визначення порядку евакуації самотніх (без родичів, або їх родичі кинули напризволяще), людей з інвалідністю та/або похилого віку, які подекуди не пересуваються (постійно лежать) або які пересуваються на кріслах колісних та/чи мають психічні або інтелектуальні порушення тощо), та механізму фінансування такої евакуації (на кшталт постанови Кабінету Міністрів України від 27 березня 2022 р. № 385);
- внести на розгляд Уряду зміни до законодавства щодо визначення механізму супроводу людей з важкими формами інвалідності, в яких немає родичів, але вони бажають евакуюватись за межі України та їх готові там прийняти, представниками державних, комунальних суб'єктів та/або благодійних, волонтерських, громадських та інших недержавних організацій з їх обов'язковим подальшим поверненням;
- передбачати щороку в планах основних заходів цивільного захисту на відповідні роки заходи, які стосувались би цивільного захисту осіб з порушенням слуху та мовлення, в тому числі ті, хто повністю не чує, осіб з порушенням зору та особи, які повністю не бачать, осіб з порушенням мобільності та зі складнощами з самообслуговування, осіб з когнітивними порушеннями;
- внести на розгляд Уряду зміни до законодавства щодо визначення порядку взаємодії різних органів та суб'єктів під час панування та здійснення евакуації населення, в тому числі осіб з інвалідністю;
- внести на розгляд Уряду зміни до законодавства щодо запровадження відповідальності за незабезпечення врахування прав та інтересів осіб з інвалідністю під час евакуації, а також стосовно визначення суб'єкта, який би мав законодавчо визначене право на притягнення до відповідальності за відповідні правопорушення;

- внести на розгляд Уряду зміни до законодавства щодо уповноваження ДСНС на проведення моніторингу врахування прав та інтересів осіб з інвалідністю під час ліквідації надзвичайних ситуацій та підготовку за результатами такого моніторингу відповідного звіту з публічним його оприлюдненням та представленням (після кожної надзвичайної ситуації);
- внести на розгляд Уряду зміни до законодавства щодо визначення та затвердження на законодавчому рівні вимоги щодо безбар'єрності, механізмів та джерел фінансування обстеження, алгоритмів визначення безбар'єрності та адаптації:
 - збірних, приймальних, проміжних пунктів евакуації, пунктів посадки/висадки, об'єктів залізничної/автобусної інфраструктури (залізничні/автобусні вокзали, станції, платформи тощо), будинків і споруд розміщення, навколишньої біля них території, транспортних засобів;
 - транспортних засобів, в тому числі вагонів/автобусів (в тому числі шкільних автобусів), якими планується під час надзвичайної ситуації перевозити осіб з інвалідністю, насамперед тих, які пересуваються на кріслах колісних або є лежачими;
 - заходів із життєзабезпечення евакуйованого населення, зокрема забезпечення водою, предметами першої необхідності, житлом, медичними послугами і засобами, комунально-побутовими послугами, транспортом та необхідною інформацією.

Державній службі України з надзвичайних ситуацій, Міністерству внутрішніх справ України, Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, Міністерству соціальної політики України, Міністерству охорони здоров'я України, Міністерству освіти і науки України, Міністерству інфраструктури, Міністерству розвитку громад та територій України:

- розробити та затвердити методичні рекомендації щодо залучення людей з інвалідністю та/або організацій, що представляють їх інтереси, суб'єктів, які забезпечують роботою чи послугами людей з інвалідністю (за їх згодою), до:
 - розроблення складання планів евакуації, приймання та розміщення населення з урахуванням потреб осіб з інвалідністю;
 - евакуації та транспортування людей з інвалідністю, логістики відповідних процесів;

- обстеження, визначення безбар'єрності та адаптації збірних пунктів евакуації, приймальних пунктів евакуації, проміжних пунктів евакуації, пунктів посадки/висадки, об'єктів залізничної/автобусної інфраструктури (залізничні/автобусні вокзали, станції, платформи тощо), будинків і споруд розміщення, навколишньої біля них території;
- обстеження, визначення безбар'єрності та адаптації транспортних засобів, в тому числі вагонів/автобусів (в тому числі шкільних автобусів), для перевезення та зустрічі евакуйованих осіб з інвалідністю, насамперед тих, які пересуваються на кріслах колісних або є лежачими, під час надзвичайної ситуації;
- розробити та затвердити методичні рекомендації щодо з'ясування та обрахунку статистичних відомостей, необхідних для визначення пріоритетів та особливостей під час евакуації осіб з інвалідністю, зокрема з порушенням органів зору, слуху, опорно-рухового апарату, з розумовою відсталістю, психічними розладами, та інших маломобільних груп населення (осіб, які їх супроводжують), у тому числі тих, які перебувають у закладах охорони здоров'я, освіти та соціального захисту.

Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, Міністерству внутрішніх справ України, Державній службі надзвичайних ситуацій, обласним, Київській міській державній адміністрації, органам місцевого самоврядування:

- залучати людей з інвалідністю, та/або організацій, що представляють їх інтереси, суб'єктів, які забезпечують роботою чи послугами людей з інвалідністю (за їх згодою), до складу комісій з евакуацій, роботи гуманітарних та координаційних штабів, складання планів евакуації, приймання і розміщення, списків збірних, приймальних, проміжних пунктів евакуації, пункти посадки/висадки, об'єкти залізничної/автобусної інфраструктури (залізничні/автобусні вокзали, станції, платформи тощо), транспортних засобів, будинків і споруд розміщення, маршрутів евакуації, а також безпосередньо до евакуації та транспортування людей з інвалідністю, логістики відповідних процесів. Забезпечити прийняття необхідних змін з цього приводу в законодавстві.

Міністерству розвитку громад та територій України, Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України:

- вдосконалити на сайті prykhystok.gov.ua пошук житла для людей з інвалідністю таким чином, щоб можна було зрозуміти чи є воно архітектурно доступним;
- створити реєстр приміщень для тимчасового розміщення евакуйованих осіб та житла доступного для внутрішньо переміщених осіб з інвалідністю.

Міністерству розвитку громад та територій України, Міністерству соціальної політики України:

- внести на розгляд Уряду зміни до законодавства щодо визначення збільшення щонайменше вдвічі суми компенсації витрат за тимчасове розміщення (перебування) внутрішньо переміщених осіб з інвалідністю, передбаченої порядком, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 19 березня 2022 р. № 333.

Міністерству закордонних справ України:

- забезпечити видачу закордонними дипломатичними установами України довідок про перебування осіб з інвалідністю та дітей з інвалідністю на консульському обліку за кордоном.

Міністерству охорони здоров'я України:

- внести на розгляд Уряду зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 8 березня 2022 р. № 225 щодо визначення випадків неможливості направлення повнолітньої особи до медико-соціальної експертизи, дитини – до лікарсько-консультативної комісії.

Міністерству освіти і науки України, Міністерству внутрішніх справ України, Міністерству інфраструктури України, АТ «Укрзалізниця», Державній службі України з надзвичайних ситуацій:

- вдосконалити навчальні програми для працівників ДСНС, аварійно-рятувальних служб і залізничного транспорту щодо надання допомоги населенню під час надзвичайних ситуацій з урахуванням усього спектру типів порушень, які можуть бути в людей з інвалідністю та хронічними захворюваннями. Забезпечити залучення людей з інвалідністю до відповідних навчань та інструктажів.

Міністерству соціальної політики України, Міністерству економіки України, Фонду державного майна України:

- утриматися під час воєнного стану від реорганізації та/або приватизації наявних державних (казенних) реабілітаційних центрів, санаторіїв та державних протезно-ортопедичних підприємств, які складають систему реабілітації осіб з інвалідністю, та забезпечити їх належне фінансуванням.

Міністерству розвитку громад та територій України, Міністерству соціальної політики України:

- внести на розгляд Уряду зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 27 березня 2022 р. № 385 щодо покладання на Нацсоцслужбу функції ведення поіменного обліку тимчасово переміщених (евакуйованих) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, які тимчасово перемістилися в межах України, із зазначенням найменування закладів і населених пунктів спрямування.

Міністерству фінансів України, Міністерству інфраструктури України, АТ «Укрзалізниця»:

- передбачити видатки для АТ «Укрзалізниця» на закупівлю вагонів, пристосованих для перевезення пасажирів з інвалідністю, та на пристосування залізничної інфраструктури до потреб зазначеної категорії осіб для безперешкодного пересування пасажирів з інвалідністю та придбання для всіх залізничних вокзалів підйомників для посадки\висадки осіб, які користуються кріслами колісними.

Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, Міністерству фінансів України:

- виділити фінансову підтримку неурядовим організаціям, які займаються евакуацією населення, в тому числі людей з інвалідністю;
- внести на розгляд Уряду порядок виділення фінансової підтримки неурядовим організаціям, які займаються евакуацією населення, в тому числі людей з інвалідністю.

Міністерству фінансів України, обласним, Київській міській державним адміністраціям, органам місцевого самоврядування:

- передбачити необхідне фінансування для адаптації до потреб осіб з інвалідністю:
 - збірних, приймальних, проміжних пунктів евакуації, пунктів посадки/висадки, об'єктів залізничної/автобусної інфраструктури (залізничні/автобусні вокзали, станції, платформи тощо), будинків і споруд розміщення, навколишньої біля них території, транспортних засобів;
 - транспортних засобів, в тому числі вагонів/автобусів, якими планується під час надзвичайної ситуації перевозити осіб з інвалідністю, насамперед тих, які пересуваються на кріслах колісних або є лежачими;
- передбачити необхідне фінансування для заходів із життєзабезпечення евакуйованого населення, зокрема забезпечення водою, предметами першої необхідності, житлом, медичними послугами і засобами, комунально-побутовими послугами, транспортом та необхідною інформацією.

Додатки

Додаток 1. ПЕРЕЛІК НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ, ЯКИМИ РЕГУЛЮЄТЬСЯ ПИТАННЯ ЕВАКУАЦІЇ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ ТА ЯКІ БУЛИ ВИВЧЕНІ ПІД ЧАС АНАЛІЗУ

- 1.** Конституція України.
- 2.** Кодекс цивільного захисту України.
- 3.** Закон України «Про правовий режим воєнного стану».
- 4.** Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб».
- 5.** Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію».
- 6.** Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні».
- 7.** Закон України від 27 липня 2022 р. № 2466-IX «Про внесення змін до Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» щодо уточнення деяких положень та сприяння залученню інвестицій у процесі приватизації».
- 8.** Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64 «Про введення воєнного стану в Україні».
- 9.** Указ Президента України від 14 березня 2022 р. № 133/2022 «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні».
- 10.** Указ Президента України від 18 квітня 2022 р. № 259/2022 «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні».
- 11.** Указ Президента України від 17 травня 2022 р. № 341/2022 «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні».
- 12.** Указ Президента України від 12 серпня 2022 р. № 573/2022 «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні».
- 13.** Указ Президента України від 2 березня 2022 р. № 93 «Про координацію заходів з вирішення гуманітарних та соціальних питань».
- 14.** Постанова Кабінету Міністрів України від 27 січня 1995 р. № 57 «Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України».

- 15.** Постанова Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841 «Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій».
- 16.** Постанова Кабінету Міністрів України від 9 січня 2014 р. № 11 «Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту».
- 17.** Постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2017 р. № 626 «Про затвердження Порядку розроблення планів діяльності єдиної державної системи цивільного захисту».
- 18.** Постанова Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2017 р. № 733 «Про затвердження Положення про організацію оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій та зв'язку у сфері цивільного захисту».
- 19.** Постанова Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2018 р. № 282 «Про затвердження Порядку виявлення осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, які проживають у зоні надзвичайної ситуації або можливого ураження, та організації їх супроводження».
- 20.** Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 лютого 2014 р. № 80-р «Про затвердження плану основних заходів цивільного захисту на 2014 рік».
- 21.** Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 травня 2015 р. № 476-р «Про затвердження плану основних заходів цивільного захисту на 2015 рік».
- 22.** Розпорядження Кабінету Міністрів України від 6 квітня 2016 р. № 269-р «Про затвердження плану основних заходів цивільного захисту на 2016 рік».
- 23.** Розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 січня 2017 р. № 9-р «Про затвердження плану основних заходів цивільного захисту на 2017 рік».
- 24.** Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 981-р «Про затвердження плану основних заходів цивільного захисту на 2018 рік».
- 25.** Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 р. № 1076-р «Про затвердження плану основних заходів цивільного захисту на 2019 рік».
- 26.** Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2019 р. № 1316-р «Про затвердження плану основних заходів цивільного захисту на 2020 рік».

- 27.** Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2020 р. № 1659-р Про затвердження плану основних заходів цивільного захисту на 2021 рік».
- 28.** Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2021 р. № 1742-р «Про затвердження плану основних заходів цивільного захисту на 2022 рік».
- 29.** Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2022 р. № 179-р «Про організацію функціонування єдиної державної системи цивільного захисту в умовах воєнного стану».
- 30.** Постанова Кабінету Міністрів України від 8 березня 2022 р. № 225 «Деякі питання порядку проведення медико-соціальної експертизи на період дії воєнного стану на території України».
- 31.** Постанова Кабінету Міністрів України від 19 березня 2022 р. № 333 «Про затвердження Порядку компенсації витрат за тимчасове розміщення внутрішньо переміщених осіб, які перемістилися у період воєнного стану».
- 32.** Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 332 «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам».
- 33.** Постанова Кабінету Міністрів України від 27 березня 2022 р. № 385 «Деякі питання тимчасового переміщення (евакуації) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, в умовах воєнного стану».
- 34.** Постанова Кабінету Міністрів України від 28 червня 2022 р. № 740 «Деякі питання захисту прав депортованих та внутрішньо переміщених осіб».
- 35.** Постанова Кабінету Міністрів України від 29 липня 2022 р. № 854 «Про утворення Координаційного штабу з питань підготовки проведення обов'язкової евакуації населення Донецької області в умовах воєнного стану».
- 36.** Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02 серпня 2022 р. № 679-р «Про проведення обов'язкової евакуації населення Донецької області».
- 37.** Наказ МВС України від 10 липня 2017 р. № 579 «Про затвердження Методики планування заходів з евакуації».

Додаток 2. ПЕРЕЛІК ГОЛОВНИХ ІНФОРМАТОРІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Урядова уповноважена з прав осіб з інвалідністю (індивідуальне інтерв'ю).
2. Посадовці Секретаріату Уповноваженого ВРУ з прав людини (групове інтерв'ю з 5-ма посадовцями).
3. Посадовці Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України (відповіді надані письмово).
4. Посадовці Державної служби України з надзвичайних ситуацій (відповіді надані письмово).
5. Посадовці Міністерства соціальної політики України (відповіді надані письмово).
6. Посадовці Національної соціальної сервісної служби України (відповіді надані письмово).
7. Посадовці Департаменту соціального захисту Донецької обласної державної адміністрації (групове інтерв'ю з 4-ма посадовцями).
8. Посадовець Департаменту соціального захисту Луганської обласної державної адміністрації (індивідуальне інтерв'ю).
9. Посадовець Департаменту соціального захисту Львівської обласної державної адміністрації (індивідуальне інтерв'ю).
10. Посадовець Гуманітарного штабу Львівської області (індивідуальне інтерв'ю).
11. Посадовець Управління соціального захисту Слов'янської міської ради (індивідуальне інтерв'ю).
12. Посадовці Краматорської міської ради (групове інтерв'ю з 3-ма посадовцями).
13. Керівники/представники НУО, волонтерських, благодійних, громадських та інших організацій, що мають досвід евакуації осіб з інвалідністю (БО «Лікарі без кордонів», БФ «ВостокСОС», ГО «ДонбасСОС», БО «SaveUkraine», ГО «Харківський центр реабілітації молодих інвалідів та членів їх сімей «Право вибору» (м. Харків), ГО «Асоціація захисту прав та допомоги людям з інвалідністю «Відкриті серця» (м. Вінниця), ДРУ «Центр комплексної реабілітації для осіб з інвалідністю «ДОНБАС» (фокус-група із 9 особами).

- 14.** Керівники/представники громадських організацій осіб з інвалідністю, що мають досвід евакуації осіб з інвалідністю (ГС «Всеукраїнська ліга організацій осіб з інвалідністю по зору «Сучасний погляд» (м. Київ), ГО «Всеукраїнська організація осіб з інвалідністю зі слуху «Українське товариство глухих» (м. Київ), ГО «Донецька обласна організація Всеукраїнської організації Союз осіб з інвалідністю України» (м. Краматорськ), ГО «Покровська районна організація осіб з інвалідністю» (м. Покровськ), ГО «Розвиток особистості дитини плюс» (м. Бердянськ), ГО «Океан Добра» (м. Дніпро) *(фокус-група із 7 осіб, які мають інвалідність або є їх законними представниками)*).
- 15.** Керівники інших громадських організацій осіб з інвалідністю та їх підприємств *(без аудіо)*.
- 16.** 223 людини з інвалідністю шляхом заповнення відповідей через гугл-форму.

Додаток 3. СПИСОК ПРОАНАЛІЗОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Настанови щодо інклюзії осіб з інвалідністю в гуманітарній сфері. Міжвідомчий постійний комітет (МКП), 2019 рік.
https://interagencystandingcommittee.org/system/files/2020-11/IASC%20Guidelines%20on%20the%20Inclusion%20of%20Persons%20with%20Disabilities%20in%20Humanitarian%20Action%2C%202019_0.pdf
2. Звіт УКГС ООН в Україні за жовтень 2022 року.
<https://reports.unocha.org/uk/country/ukraine>
3. Звіт про внутрішнє переміщення в Україні. Опитування загального населення Раунд 9, 26 вересня 2022 року. MOM.
https://displacement.iom.int/sites/g/files/tmzbd1461/files/reports/IOM_Gen%20Pop%20Report_R9_IDP_FINAL_UKR%20version.pdf
4. Покрокове практичне керівництво з інклюзивної гуманітарної польової роботи. CBM Global Disability Inclusion Доступне для завантаження: <https://hhot.cbm.org/uk/download>
5. Cash Feasibility Assessment conducted on adult internally displaced people (IDPs) with disabilities in Ukraine in May/June 2022 <https://naiu.org.ua/cash-feasibility-assessment-conducted-on-adult-internally-displaced-people-idps-with-disabilities-in-ukraine-in-may-june-2022-cash-feasibility-assessment-conducted-on-adult-internally-displaced-people/>
6. Аналітичний звіт щодо оформлення довідки та допомоги як ВПО <https://naiu.org.ua/analitychnyj-zvit-shhodo-oformlennya-dovidky-ta-dopomogy-yak-vpo/>
7. Аналітичний звіт за результатами опитування щодо доступу людей з інвалідністю до різних видів допомоги, послуг за їхнім постійним місцем проживання під час воєнного стану (ENG) <https://naiu.org.ua/analitychnyj-zvit-za-rezultatamy-opytuvannya-shhodo-dostupu-lyudej-z-invalidnistyu-do-riznyh-vydiv-dopomogy-poslug-za-yihnim-postijnym-mistsem-prozhyvannya-pid-chas-voennogo-stanu-eng/>
8. Звіт «Права людей з інвалідністю в умовах збройного конфлікту на сході України» <https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2016/09/People-with-disabiity-and-army-cocnflct-in-Eastern-Ukraine.pdf>
9. Мінімальні стандарти включення осіб похилого віку та людей з інвалідністю в програми гуманітарного реагування. Консорціум зі сприяння особам похилого віку та людям з інвалідністю, 2016 рік (переклад українською мовою HelpAge International від імені Age and Disability Consortium).

- 10.** Керівництво для партнерів кластерів щодо збору даних про людей з інвалідністю в контексті програми гуманітарного циклу (НРС) https://www.globalprotectioncluster.org/wp-content/uploads/Protection-Guidance-Note_Collecting-Data-on-PwD_UA.pdf
- 11.** Керівництво щодо посилення інклюзії людей з інвалідністю <https://www.globalprotectioncluster.org/wp-content/uploads/Guidance-on-Strengthening-Disability-Inclusion-in-Humanitarian-Response-Plans.pdf>
- 12.** Посібник з інклюзивності осіб з інвалідністю в операціях з надання гуманітарної допомоги, що фінансуються ЄС https://ec.europa.eu/echo/files/policies/disability_inclusion/doc_echo_og_inclusion_ukr_liens_bd_ua.pdf (Неофіційний переклад даного Посібника був зроблений Глобальним кластером з питань захисту в Україні <http://www.globalprotectioncluster.org/field-support/field-protection-clusters/ukraine/> з оригінальної версії англійською мовою, яка доступна за наступним посиланням: https://ec.europa.eu/echo/sites/echo-site/files/2019-01_disability_inclusion_guidance_note.pdf)
- 13.** UNHCR, Working with Persons with Disabilities in Forced Displacement (2019).
- 14.** Sphere, Sphere Standards Handbook (2018).
- 15.** Help Age, CBM, Handicap International, Humanitarian inclusion standards for older people and people with disabilities (2018).
- 16.** IOM, Norwegian Refugee Council, UNHCR, Camp Management Toolkit (2015).
- 17.** CCCM Cluster, Collective Centre Guidelines (2010).
- 18.** ОCHA. Guiding Principles on Internal Displacement (2004). <https://www.unhcr.org/43ce1cff2.pdf>
- 19.** CCCM, Urban Displacement and Out of Camps Review (2013).
- 20.** CCCM Cluster, MHPSS in Emergency Settings: What should Camp Coordination and Camp Management Actors Know? (2014).
- 21.** Настанови щодо інклюзії осіб з інвалідністю в гуманітарній сфері. Міжвідомчий постійний комітет (МПК), 2019 рік.
- 22.** Покрокове практичне керівництво з інклюзивної гуманітарної польової роботи. CBM Global Disability Inclusion Доступне для завантаження: <https://hhot.cbm.org/uk/download>
- 23.** Рейтинг обласних, Київської міської держадміністрацій за ступенем безбар'єрності об'єктів фізичного оточення і послуг (за результатами моніторингу 2021 року) https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2022/01/prezentacziya_2021.pdf

- 24.** 24.02. Евакуація людей з інвалідністю. Аналітичний звіт.
ГО Fight for Right. 2022 рік
- 25.** Аналітичний звіт за результатами опитування щодо доступу
людей з інвалідністю до різних видів допомоги, послуг за їхнім
постійним місцем проживання під час воєнного стану. ВГО
«Національна Асамблея людей з інвалідністю України». Київ
2022 рік. [https://naiu.org.ua/wp-content/uploads/2022/07/NAIU_](https://naiu.org.ua/wp-content/uploads/2022/07/NAIU_AnaliticalReport2UA_v03.pdf)
[AnaliticalReport2UA_v03.pdf](https://naiu.org.ua/wp-content/uploads/2022/07/NAIU_AnaliticalReport2UA_v03.pdf)

